

ԲԱՆԲԵՐ ՄԱՏԵՆԱԴՐԱՆԻ

ԵՐԵՎԱՆ

№ 9

1969

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ (XI—XVIII ԴԴ.)

Տպագրության պատրաստեց Նորայր Եպս. Պողարյան
(Երուսաղեմ)

Երուսաղեմի Սուրբ Հակոբյանց վանքի մատենադարանի թիվ 3701 ձեռագիրը նոտրագիր համառոտ ժամանակագրություն մըն է, բաղկացած 192 էջերե, խմբագրված ժմ. դարուն: Զեռագրիս սկիզբը պակասավոր է: Առաջին երեր պրակները—Հավանաբար յուրաքանչյուրը 12 թիրթե բաղկացած—փրթած կորած են, իսկ Դ պրակեն մնացած է միայն շորս թիրթ: Որով էջ 1 այժմ կը սկսի Քրիստոսի Ռևէ, Հայոց ՆՂԵ թվականով:

Նախնական մասերուն մեջ նման է Սամուել Անեցիի ժամանակագրության, որ կը հասնի մինչև էջ 22: Ապա ունի նմանություններ Սամուել Անեցիի ժամանակագրության տարրեր շարունակություններուն հետ: Ավելի ուշ կհիշե Առաքել Դավրիժեցիի Պատմությունը, ՌՈԿէ թվականին ներքեւ:

Ներկա ժամանակագրությունը ունի շատ մը կարևոր տեղեկություններ, իր կողմէ զրի առնված կամ այլուստ անծանոթ աղբյուրներե քաղված:

Սույն ժամանակագրության ամբողջական հրատարակությունը թողլով ավելի պատեհ ժամանակի, առայժմ կը բավականանանք հանելով անկե ընտրովի քաղված մը, նախապատվություն տալով հայ ժողովուրդի կյանքին հետ մոտեն կապ ունեցող տեղեկությանց: Արտադրումի աշխատանքը կատարեց օր. Արքինե Հ. Մրճունի՝ մեր առաջնորդությամբ:

Ն. Ե. Պողարյան

6 մարտ 1966

Ժ. Ա. Մ. Ա. Ա. Կ. Ա. Գ. Ռ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն
(Բնարովի)

ՌԾԴ = ՇԱ. — Տէր Պետրոս կաթողիկոսն երեր զկենաց փայտն ի Պոնտոս, որ է Տրապիզոն, ի ժամանակս Վասլի կայսերն Յունաց, և արար զջուրօրհնէքն և գետն արգելաւ յետս ժամ մի. և անտի դարձաւ ի Կոստանդնուպոլիսի և եկաց անդ ամս Դ:

ՌԾԹ = ՇԶ. — Յայսմ թուին փոխեցաւ ի Քրիստոս Տէր Պետրոս ի Սեբաստիայ և եղաւ ի վանս Սուրբ Նշանին, կեցեալ յաթոռ Հայրապետական ամս ԽԲ. և յաջորդէ Տէր Խաչիկ ամս Ը, ոմանք ամս Բ:

* Տեղ տեղ զրիշը թվականը զրած է փակագծի մեջ. ես պահեցի նույն ձեռվ. Ն. Պ.

ՌԿԲ = ՇԹ. — Տէր Խաչիկ՝ բոյր որդի Տէր Պետրոսին, շատ շարիս կրեաց ի յունաց, զի Տուկիծն տարաւ զնա ի Ստամպօլ և կամէր առնել քաղկեդոնիկ, և պահանջէր ի նմանէ զգանձն Տէր Պետրոսին. և Դ ամ արկ զնա ի բանտ և հրով փորձեալ ի նոցանէ՝ ոչ այրեցաւ:

ՌԿՋ = ՇԺԳ. — Յայսմ թվականի ի տօնի Տիրամօրն յաւոր ԲՇրթի առաւ յԱնի
ՌՂԲ = ՇԼԹ. — Բուղան ամիրայ էառ զԳանձակ. զՓատլուն կալաւ և ի սուլ-
սուսերի, և ի զերութիւն վարեաց զկանայս եւ զմանկունս, եւ
բարձան թագաւորք յԱնոյ, որ էր վերջինն թագաւորն Յովան-
նէսն, որպէս որ ի վերոյ զրեցաք:

ՌՀԵ = ՇԻԲ. — Օշին իշխանն այսմ ամի ի բռնութենէն Տաճկաց ել ի ժա-
ռանգութենէն իւրմէ, որ կոչի Մայրեաց Զուրք, հանդէպ Դան-
ծակայ, ունելով ընդ իւր զեղբայրն իւր զՃալկամ եւ զմայրն
իւր եւ զամուսինն իւր և ազատազունդ իշխանօք, և ամենայն
կահիւրն, ունելով եւ ընդ իւր և զմատն Սուրբ Առաքելոյն Պետ-
րոսի: Եւ եկեալ յաշխարհն Կիլեկեցոցն, և յաջողմամբն Քրիս-
տոսի եւ Սուրբ մատին առաքելոյն, էառ ի տաճկաց զյականա-
ւոր բերդն Լամբրոն, որ է առ ստորոտով լերինն Տորոսի, ի զահ
մայրաքաղաքին Տարսօնի:

ՌՂԱ = ՇԼԲ. — Յայսմ ամի եկն ի Խորասանայ Մէլիքշահ Սուլթանն և էառ
զԱնաւք, զՓիլարտոսն տաճկացոյց իւր կամաց եւ ետ նմա
զՄարաշ. եւ կոխեալ երիվարաւն ի ծովն եւ ետ շուրք Աստու-
ծոյ, որ տիրեաց խաղաղութեամբ ի ծովէն Պարսից մինչ ի
ծովն յարեւմտիցն:

ՌՂԲ = ՇԼԹ. — Բուղան ամիրայ էառ զԳանձակ. զՓատլուն կալաւ և ի սուլ-
թանն տարաւ:

ՌՂԳ = ՇԽԳ. — Ի սուլթանն զնացին Հայոց եւ Վրաց թագաւորքն՝ Կիւրիկէ և
Դօրդի:

ՌՂՋ = ՇԽՋ. — Սպանաւ Դրդուշն արքայ Դամասկոսի և Պաղեստինացոցն, և
նոցա մերձաւորացն, ի Բէրիարուխէն ի Սպահանն պատերազ-
մաւ:

ՌՃԳ = ՇԾ. — Ոչ վառեցաւ լոյսն Երուսաղէմ յաւոր Շրթու, այլ ի կիրակի
իններորդ ժամու:

ՌՃԴ = ՇԾԱ. — Ի տօնի ծառզարդարի ծուազաթիկ արարին տասն ազգք, Հայք
և Ասորիք ուղիղ կացին:

ՌՃԺԵ = ՇԿԲ. — Մերժեցան ի Հայրենիացն որդիքն Կիւրիկէի:

ՌՃԻԷ = ՇՀԴ. — Պարուն թորոս Տէրն Կիւլիկիոյ զերծեալ ի զերութենէ զկնի-
մահուան Հօրն իւրոյ Լեւոնի, զոր զերեալ էր թագաւորն
Բատամպօլայ, զի խափանեսցեն զյառաջանալ նոցա: Եւ նա
զերծեալ եկն Հետեւակ առ Աթանաս պատրիարքն Յակոբեաց,
եւ նա ետ նմա զձին իւր եւ երկոտասան այր, եւ ած զնա ի
զիշերի ի բերդն, զոր Ամուղայն կոչեն, եւ այնու դարձեալ տի-
րեաց բոլոր երկրին:

ԱՃԱՅ. = ՇՀԲ. — Յայսմ ամի վարդապետն Կիրակոս կանոնադիր Դրազարկուն հանգեաւ ի Քրիստոս:

Եւ ի սոյն ամի մեռաւ պարոն թորոս եւ թաղեցաւ ի Դրազարկն, եւ էառ զիշխանութիւն նորա կեւոն՝ եղբայրն իւր:

ԱՃԱԴ. = ՇԶ. — Մանիլ թագաւորէ Յունաց ամս ԽԹ. զկնի ՇԳ ամին Կալօժանին: Յայսմ ամի փոխեցաւ ի Քրիստոս մահուամբ մեծ վարդապետն Սարկաւագն ի Հաղբատ:

ԱՃԱՋ. = ՈԴ. — Յայս [յ]արկ նուիրանացն ասացեալ եղեւ ի Տէր Բարսեղ եպիսկոպոսէ Դրազարկու, ծոն կոչեցելոյ, որ զՄարկոս Աւետարանն մեկնեաց:

ԱՃԿԲ. = ՈԹ. — Ի Միլան եղեւ այնքան մեծ ձմեռն եւ ձիւն սաստիկ մինչ զի ԽՃՌ (?) անձինք մեռան, եւ շորացան ամենայն պտղաբերք եւ բոյսք:

ԱՃՀԱ. = ՈԺԸ. — Եկն ձիւն սաստիկ յաւորս Սուրբ Խաչին ԻԵ. թիզ, եւ ի Հնդիկս ժիզ:

ԱՃՀԳ. = ՈՒ. — Ի սեպտեմբերի ամսոյն երեւցան Գ Լուսինք եւ Գ Արեգակունք, եւ ի Սիճիլիայ այնքան մեծ շարժ եղեւ, մինչ զի բազում քաղաքք տապալեցան ի Հիմանց:

ԱՃՀԲ. = ՈՒԹ. — Աստանօր զտեղի առեալ կացին շարագրութիւնք գեղեցկարանին Սամուէլի հանճարեղ քահանային յԱնեցւոյ... (Հմմտ, Ս. Անեցի, էջ 140):

ԱՃՀԸ. = ՈՒԵ. — Եւ յայսմ թուին երևեցաւ նոր իմն սքանչելիք... (Հմմտ, Ս. Անեցի, էջ 141):

ԱՃՀԹ. = ՈՒԶ. — Յայսմ ամի թարգմանեաց Մխիթար պատուեալ քահանայն կաթուղիկեյի զպատճառս խաւարման Արեգական եւ Լուսնի, ի Պարսկէ միոչէ, Ոճիքէ անունն, զոր ասէր թարգմանեալ ի Յունաց ի Պարս:

Դարձեալ ի սոյն թվին խաւարեցաւ Արեգակն:

Դարձեալ ի սոյն թվին Մսրայ սուլթան Սալահատինն էառ զերուսաղէմ ի ֆունկէն:

ԱՃԴ. = ՈՒԷ. — Զթամարն կոտորեաց թուրքն սաստիկ յոյժ ի Դուռն Շամքօրոյն:

ԱՄԺԵ. = ՈԿԲ. — Վաղճանեցաւ Մխիթար վարդապետն որ մականունն Գոշ կոշեցաւ:

ԱՄԺԶ. = ՈԿԳ. — Զկարս էառ Զաքարէ ի տաճկաց: Մեռաւ Մէլիք էտիլն:

ԱՄԺԷ. = ՈԿԴ. — Հայերն ի Մանազկերտոյ ելան:

ԱՄԺԸ. = ՈԿԵ. — Սուլթան Քաքայուզն պաշարեաց զբերդն Կապան, եւ թագաւորն կեւոն թողեալ զայն ընդ այլ կողմ արշաւեալ յերկիր նորա եւ սաստիկ աւերեաց, եւ ապա սէր արար. Եւ տուեալ զկուլուայ փրկեաց զիշխանսն:

ԱՄԺԹ. = ՈԿԶ. — Մեռաւ Ֆախրատինն յԵղընկայն:

ԱՄԻԱ. = ՈԿԸ. — Տէր Կոստանդին ամս ԽԸ. Եւ Մէլիք Ղազիզ զկլաթ էառ և սուլն երեկ: Մեռանի թագաւորն կեւոն եւ Բ. ամ իշխանք տիրեն:

ԱՄԻԲ. = ՈԿԹ. — Յայսմ ամին յղեաց Զինումէշինու Զանկիդ խանն, ազգաւ թաթար, զօրք ի Շահաստան, որ եկեալ առին:

ՌՄԻԳ = ՈՀ. — Իսմին ամի ագեւոր աստղ երեւցաւ: Թաթարն զվրացին կոտորեաց: Եւ յերկիրն Թօսկանայ Գրանդուքի տեղեաց քար ի յերկնից, եւ եղեւ շարժ մեծ, եւ սպան լճ՛ը անձինս: Եւ Ֆիլիպ փեսայ լեւոնի թագաւորէ Կիլիկիոյ ամս Գ. սա ֆրանկ էր, որդիք բրինծին յԱնտիոքայ, առեալ զդուստր թագաւորին լեւոնի թաղաւորէ ամս Գ. կամեցաւ զնալ թագուհեան յԱնտիոք, վասնորոյ լուեալ մեծամեծքն Կիլիկիոյ, կալեալ զնա կորուսին. եւ զջապէլ, կինն նորա, ետուն ի Հեթում, եւ թագաւորեցուցին զնա:

ՌՄԻՒՅ = ՈՀԲ. — Լալ թագաւորն մեռաւ, Ըստուղուքան նստաւ. եւ զՇահմէլիքն ի Կարնոյ քաղաքն տարան: Հեղեղն զԽլաթ տարաւ:

ՌՄԻԶ = ՈՀԳ. — Հեթում թագաւորէ Կիլիկիոյ ամս ԽԵ:

ՌՄԻԷ = ՈՀԴ. — Ամիր Զաքարէ մեռաւ:

ՌՄԻԾ = ՈՀԵ. — Ղաղան էառ զԽլաթ, սուլթանն էհար զվրացին ի Գառնի:

ՌՄԻԼ = ՈՀԷ. — Խորազմ էառ զՄուշ եւ զՏողոտափի: Ֆուանկն էառ զԵրուսաղէմ: Հոռոմցին կոտորեաց զԽորազմն: Քէմիլն էառ զԱմիթն: Հոռոմցին էառ զԽլաթ: Քէմիլն ի Հոռոմն եկաւ եւ շկարաց առնուլ: Եւ այսմ ամի նորոգեցաւ պարիսպն Տարսոնի ձեռամբ թագաւորին Հայոց Հեթույ:

ՌՄԻԳ = ՈՉ. — Թաթարն զխորազմն կոտորեաց եւ էառ զԳանծակ:

ՌՄԻԷ = ՈՉԴ. — Եկն Խորազմն եւ Ժ ամիս պաշտարեաց զԽլաթ եւ առ զնա: Իսկ Ալատին սուլթանն և Աշրաֆն կոտորեցին զնա եասսի Զիմէնն:

ՌՄԻԾ = ՈՉԵ. — Թաթարն էառ զԱնի եւ զամենայն տիեզերս: Դարձեալ ի սոյն թվին շարժ եղեւ Եղբնկան եւ եկեղեցի մի փլաւ:

ՌՄԻԽ = ՈՉԷ. — էառ թագաւորն զԼոռի եւ զԱնի: Եւ սարանինացիք հալածեցան ի Սպանիոյ:

ՌՄԻԱԾ = ՈՉԲ. — Խաւարեցաւ Արեգակն: Եւ այսմ թվին մեռաւ Աւազն:

ՌՄԻԽԴ = ՈՂԱ. — Պաշօն էառ զԿարնոյ քաղաքն. Հոռոմք զԵղբնկայն, եւ ԺԶԻ մարդ մեռաւ:

ՌՄԻԽԵ = ՈՂԲ. — Յաղիեաց թաթարն սուլթանն Խայաթատնին եւ էառ զամէն Հոռոմք: Եւ Հոռոմցին յԱմիթ եկաւ, շկարաց առնուլ. էառ զՍեւերակն, զՈւրչայ եւ զԽառան:

ՌՄԻԽԾ = ՈՂԵ. — Տիրեաց թաթարն աշխարհին. մեռաւ Աշրաֆն Քէմիլն Տէլէղինն:

ՌՄԻԽԹ = ՈՂԶ. — Հալապցին զԽորազմ կոտորեաց. Թաթարն զՀոռոմցին կոտորեաց եւ զՍեւաստ էառ: Թաթարն զԲաղտատայ զուռն վաղց: Սուլթան Ղիասատինն մեռաւ, Գ որդի եթող:

ՌՄԽԱԾ = ՈՂԾ. — Արեգակն խաւարեցաւ: Պապայ Ռասուլն էլաւ:

ՌՄԽԲ = ՈՂԲ. — Թաթարն զԱմիթ կոտորեաց: Աւազն մեռաւ: Պապն փախեաւ:

ՌՄԽԳ = Զ. — Վանական վարդապետն վաղճանի, որ էր այր բանիրուն եւ աստուածահանոյ վարուք: Այսմ ամի եկն մարախ:

ՌՄԽԴ = ԶԱ. — Թաթարն զԿարնոյ քաղաքն էառ:

ՌՄԽԵ = ՇԲ. — Թաթարն ի Հալպայ զուռն զնաց: Եւ Աւետիսն զԱրճէշն շինեաց: Եւ Մանղու խանն թագաւորեաց:

- ԲՄԾԶ = 29.** — Շարժ եղեւ էպընկէն: Եւ Արդունն խանն նստաւ. սա համարիաց զաշխարհս եւ եղ հարկ ի վերայ ամենից գլխոց:
- ԲՄԿՈ. = 24.** — Դափիթ թագաւորն վրաց լԱփխազն եմուտ:
- ԲՄԿԲ = 25.** — Սուլթանն Մսրայ կոտորեաց զզօրս թաթարին, որ էր գլխաւորն իթպուղայն: Եւ ի սոյն թվին Հովառու խանն էառ զշալապ:
- ԲՄԿԳ = 26.** — Սպանաւ Զաքարիայ: Եւ ի սոյն թուին Պաղտատ աւերեաց: Յայսմ ամի մեռաւ իշխանաց իշխանն եւ հայր թագաւորին Հեթմոյ՝ ողարոն Կոստանդին:
- ԲՄԿԴ = 26Ա.** — Հովառու խանն նստաւ:
- ԲՄԿԶ = 26Գ.** — Շահպանտինն տարաւ զվարդապետն Վարդան ի մօտ Հույսու խանին, զրազում բանս իմաստութեան հարցումն արար, եւ մեծաւ պատուով պատուեաց զվարդապետն: Եւ ազեւոր աստղ երեւցաւ:
- ԲՄԿԵ = 26Դ.** — Արքայ խանն նստաւ: Եւ եկն Մսրցին ի Կիլիկիայ, որ է Սիս, կոտորեաց եւ այրեաց զկէս երկրին, եւ գերի տարաւ զիւռոն որդի թագաւորին Հեթմոյ, եւ զմիւս որդին զթորոս սպան. Եւ զԱնտիոք այրեցին եւ որդի թագաւորին ազատեցաւ ի Մոռայ:
- ԲՄԿԲ = 26Ե.** — Կոստանդին կաթողիկոսն բերաւ ի ֆրանկաց զհիւանդ օծանելոյ: Կարդանի օրինակն, զձէթ օրհնելոյն եւ հիւանդ օծանելոյն: Ապազան խան նստաւ ի տեղի հօրն որ է Հովառունն:
- ԲՄԿԹ = 26Զ.** — Արդուն խանն նստաւ: Եւ զկնի Տէր Կոստանդնու, որ կայտ զամս ԽԸ, յաջորդէ Տէր Յակոբ Տարսոնու ամս ԺԸ:
- ԲՄՀԳ = 27.** — Այսմ ամի Ժ աղդ քրիստոնէից մոլորեցան վասն զատկին:
- ԲՄՀԵ = 27Բ.** — Դեմետր թագաւոր նստաւ եւ յայտնեցաւ նշխարք Սրբոյն Մեծին ներսէսի:
- Աստանօր զմիծ քահանայապետն Եկեղեաց գաւառէն, զտէր Սարդիսն, ի քառասնորդին անօրէն հագարացիքն սպանին եւ զեզեկ հպիսկոպոսն:
- ԲՄՀԱ. = 27Բ.Ը.** — Հոռոմոց թուրքն այրեցին զհոչակաւոր ուխտն մենաստանի Սկեւուն. եւ գերեաց զաւագ Մլիճին եւ սպան ի բնակչացն անձինս Զ.:
- Մանկու թամուրն Մսրը գնաց կոտորեցաւ:
- ԲՄՀԲ. = 27Բ.Ծ.** — [Յ]այսմ ամին յետ իթ ամին եւ իԳ յաւուր թագաւորութեանն Միխայէլի թագաւորէ յունաց որդի նորա Անդրոնիկոս:
- ԲՄՀԳ = 27Ը.** — Շարժ եղեւ նղընկէն Աստուած պահեաց որ ոչ փլաւ:
- ԲՄՀԴ = 27Ա.Ը.** — Եկն Մանկու թամուրն հեծելովք ի Հոռոմը, եւ զնաց առ նայ Լիւռն թագաւորն Կիլիկիոյ, եւ դիմեալ ի վերայ եղիպտացւոցն ի սահմանս Պաղեստինու, սկիզբն յաղթեաց բայց յետոյ յաղթեցաւ քսու բանիւր. Եւ երկուցեալ յետս դարձուցին: Եւ թագաւորն ուարձաւ ի տեղոփ իւր:
- ԲՄՀԵ = 27Բ.Ծ.** — Շարժն անցոյց դԱրձէշ եւ զկլաթ: Եւ մեռաւ Պաղանն ի ԽԸ. որիան, Ժէ ամ նստեալ:
- ԲՄՀԷ = 27Ը.Ծ.** — Տէր Կոստանդին որ մերժեցաւ յաթոռոյն ամս Գ:
- ԲՄՀԸ. = 27Ը.Ծ.** — Արդունն նստաւ զլուխ թաթարին ամս է, որ էր յոյժ սիրող քրիստոնէից. եւ թագաւորն Լիւռն զնաց առ Արդունն:

ՌՄՂԲ = 212. — Շարժ եղեւ եղբնկէն ի մայիսի ամսոյն ահագին, և բազում մարդիկ մեռան, որ զթիւն միայն Աստուծոյ է գիտելի:

ՌՄՂ = 213. — Տէր Ստեփանոս Եկեղեց դաւառէ ի գեղջէ Խախայ, ամս Դ. Եւ Հեթում թագաւորէ ամս է:

ՌՄՂԳ = 214. — Մոլորեցան յոյնք եւ արարին զծուազատիկ, եւ յայնմ ժամանակին ի Կիլիկիոյ երկիրն կային թագաւորք Հայոց, որ նորա ընդ Յունաց արարին, եւ կէսրն ուղիղ են կացեալք: Քաղաքուն խան նստաւ ամս Գ.:

ՌՄՂԴ = 215. — Առին զՀոռմելայն եւ զկաթողիկոսն զտէր Ստեփանոսն գերի վարեցին յԵպիպոս:

ՌՄՂԵ = 216. — Տէր Գրիգոր ամս ԺԴ. Սա այր գիտնական եւ յոյժ հմուտ հին եւ նոր կտակարանաց, իմաստոն եւ բանիրուն, որ արար բացում երգս շարականաց, եւ պայծառացոյց կարգաւ զեկեղեցիս Հայաստանեաց: Եւ ի սոյն ամի Մորցին հմուտ ի Կիլիկիայ, եւ առհասարակ այրեաց եւ աւերեաց զգիւղ եւ զքաղաքս բազումս. զորս սպան եւ զորս գերի վարեաց: Ի սոյն ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս սուրբ եւ առաքինի վարդապետն Գէորգ Սկեւուացին:

ՌՄՂԶ = 217. — Խան Ղաղանն մհծ հալածանս յարոյց եկեղեցոյ, եւ բարեպաշտն Հեթում խաղացոյց զնալով յարեւելու պատահելով դառնութեան ժամանակին: Եւ Բայտօղան, եղբայր Ապաղին, խան նստաւ յամս Ա.: Խաղան նստաւ ամս Բ. շատ պատերազմեցաւ ընդ Մորո:

ՌՄՂԷ = 218. — Սմապատ ամս Բ. թագաւորէ Սաայ, ոչ Հաւանութեամբ Կիլիկեցոցն, այլ բոնութեամբ: Զի Հեթումն յանձնեաց ի նա զերկիրն, եւ ինքն եւ եղբայր իւր Թորոս զնացին ի Բուզանդիայ. Եւ յորժամ դարձան անդրէն, տեսին զի թագաւորեալ էր, ոչ մտին յերկիրն: Եւ յետոյ կալեալ զերկոսին եղբայրուն, եւ զերիցադունին զՀեթոյ զաշսն կուրացոյց, եւ զԹորոսն սպան:

ՌՄՂԸ = 219. — Քակեցին զեկեղեցիրն ի ձիռն Նաւուղին: Եւ զկնի նորին եղբայրն Հայրապանտէն ամս ԺԲ:

ՌՄՂԹ = 220. — Կոստանդին, որդի Լեռնի, եղբայր Թորոսի, Հեթոյ և Սմապատայ, պատերազմի ընդ Սմապատայ. Եւ ըմբռնեալ զնա եղ ի բանտի: Եւ զտեալ զՀեթոյ առողջացոյց զմի ակն, եւ թագաւորէ Ա. ամ: Եւ զկնի մի ամի իշխանքն Հայոց զրդեցին զՀեթոյ եւ նա աքսորեաց զնա ընդ Սմապատայ:

ՌՅ = 221. — Հեթումն զԿոստանդին արսորէ ընդ Սմապատայ եւ ինքն զնաց ի Տաթարն: Յայսմ ամին Մորայ Լաշինն եկն ի Կիլիկիայ, եւ անթիւ բերդորեաց մեռան ի սովոր եւ ի ջրոյ:

ՌՅԱ = 222. — Յայսմ ամի յարեան ոմանք, որք պահօք ճղնէին, բայց զեկեղեցի, զքահանայ եւ զիոնավանութիւն արհամարհէին. Եւ իսմայիլացիքն յինքեանս ջանային բարշել: Եւ ընչիւր զերծեալ ի նոցանէ եւ կացեալ քրիստոնեալք:

ՌՅԳ = 223. — Գնաց Հեթոյ ի Դամասկոս ի խան Ղաղանն:

ՈՅԴ = ԶԵՂ. — Յայսմ ամի Մարցին Գ անգամ եկաւ ի Կիլիկիայ եւ յԱտանայ եւ ի Տարսոն, եւ սպան զբազումս եւ գերեաց: Յայսմ ամի արար Ստեփաննոս Սինեաց եղիսկոպոսն զՀակաճառութեան զիրքն բնդդէմ երկարնակաց:

ՈՅԵ = ԶԵՐ. — Դարձեաւ զնաց Հեթոմ ի Դամասկոս եւ շփոթեալ դարձաւ առ Ղաղանն: Ղաղանն մեռաւ եւ նստաւ եղրայր իւր Խարբանտան: Սա եղեաւ խարաճ առնուլ ի քրիստոնէից: Եւ ոմանց ի մորթն կրցին վասն աղքատութեան:

ՈՅՋ = ԶԵԳ. — Յայսմ ամի սատակեցաւ խան Ղաղանն, որ ուրացաւ զՔրիստոս. քանզի մինչ ի սա քրիստոնեայք էին նախնիք իւր՝ նեստորական դաւանութեամբ, ըստ Վարդանայ: Եւ սա ուրացաւ, ասեն, վասն ժամուն երկարութեան, զի խաղով էր ամենայն ինչ: Եւ նստաւ վերայ որեալ եղրայրն Խարբանտան:

ՈՅԷ = ԶԵԴ. — Տէր Կոստանդին ամս ժե, սա Հրամանաւ Հեթմոյ ջուր էարկ ի սուրբ Խորհուրդն, եւ զտօնս առնէր ըստ նմանութեան ֆունկաց, յորով սպանմունք եղեն յոլովք:

ՈՅԸ = ԶԵԵ. — Խարանումն ժամաճարին. եւ ջուր արձակեցաւ ի վերայ Եղբնկային եւ բազում վնաս արար:

Ի բռնակալութեան աղդին նետողաց Խարբանտայ խանին, որ էր այր շար եւ ատեցօղ քրիստոնէից, եւ պատրեալ ի դիւթականաց եւ յաղանդաւորաց շեխաց, եւ խորհուրդ շար ի մէջ բերելով, գործակցաւն իւրեանց սատանայիւ, սկսան մարտնչիլ ընդ անյաղթելի վիմին Քրիստոսի. եւ Հանել զհրովարտակ ընդ ամենայն տիեզերս, որ ընդ իւրով իշխանութեամբ էին, ի վերայ քրիստոնէից. այնու կամ զառնալ ի մոլար դաւանութիւն Մաճճէտի, կամ տալ զիարաճ ամէն մարդ իւրոյ զիխոյն, զութն դահեկան. եւ թուր եւ ապտակ ի յերեսն, եւ զմորուան ճողել, եւ սիւ կարկտան մի ի վերայ աջոյ յուսին կարել նախատինք վասն Քրիստոսի:

Եւ շար զեսպանքն իբրեւ զարեանարրու զազան արձակեցան ի վերայ ամենայն քրիստոնէից, ընդ ամենայն քաղաքս. եւ ի զաւաս, ի վանորայս, եւ յամենայն տեղիս. քննացող^(*) լինէին ահացուցանելով զամենեսեան: Քանզի այսպէս զրեալ է ի մաճարեր Հրովարտարին, ոչ զժամ օրնել, եւ ոչ յեկեղեցի մտանել, եւ ոչ զմանկունս մկրտել. կամելով միաճաղոյն բառնալ զամենայն կրօնս քրիստոնէից: Խսկ բանաւոր Հօտքն Համբերեցին յամենայն նեղութեան, եւ ետուն նմա զոր խընդրեաց:

Խսկ անօրէն եւ անբարիշտ Խարբանտայ խանն, իբրեւ հոտես եթէ այնու ոչ կարաց յաղթել քրիստոնէիցն, յաւել այլ եւս Հարուածս ի վերայ քրիստոնէից. կամ զամենեսեան ներքինիս առնել, կամ զմի ակն Հանել, կամ զառնալ ի ...կրօնն Մաճճէտի, որոյ վասն բազումք մեռան, վասն անուանն Քրիստոսի, եւ բազումք զանզիտեալ զարձան ի.... կրօնւ նոցա:

ՈՅԾ = ԶԵԶ. — Օշին ամս ժԴ: Յաւոր աւադ Սուրբ Զատկին Կոստանդին կաթողիկոս արար ժողովք, ընդ աւադ պարոնն Հեթոմ, եւ միա-

բանեցան ընդ եկեղեցոյն Հռոմայ և քակեցին զուխտ սուրբ Էռաւառը մերոյ, և հաւանեցան առնել զաօն Մննդեանն Քրիստոսի ի ղեկտեմբեր ին. և զամենայն տօնս սրբոց իւրաքանչիւր տեղիս ուր և դիրքն եւ ջուր արկանել ի սուրբ խորհրդն:

ՈՅԺԸ = ԶՅԷ. — Եկն Սմագատ ի Կիլիկէ և եպին ի զղեակն: Եւ շարժն տարաւ զսուրբ Առաքելոյն վանքն Թաթէոսի, զեկեղեցին և զվանքն կործանեաց, և ՀԵ. Հոգի սովան:

ՈՅԺԸԱ = ԶՅԸ. — Ի սադրելոյ իշխանացն կորուսին զՍմագատն. Հանին զվարդապետերն ի բանտէն և զարձեալ աքսորեցին:

ՈՅԺԸԲ = ԶՅԸԹ. — Գրեաց թագաւորն Օշին յարեւելք, և վասն շրի ասաց ժողով լինել, և ոչ եկին յարեւելցիք:

ՈՅԺԸԳ = ԶԿ. — Մորեին եկն աշխարհ և արար բաղում վնաս:

ՈՅԺԸԴ = ԶԿԱ. — Յայսմ ամի տուր մայրաքաղաքն Մելտինէ Հայոց ի Հապարացոց, և խոտոր գերութեամբ վարեցան եղիպտոս:

ՈՅԺԸԸ = ԶԿԵ. — Գլուխ աղգին նետողաց Խարրանտայ մեռանի լիւրոցն և նստաւ Ապուսայիտն Խարապի որդին:

ՈՅԺԸԹ = ԶԿԶ. — Փոխի մահուամբ առ Քրիստոս պարոն Ալինախ եղբայրն Հեթմայ և Օշնի թագաւորին: Եւ կա Հանգուցեալ ի Դրազարկն: Եւ պատճառ մահու նորա այս է. լողկացեալ եղին ի զետն Տարսոնի, և էր ընդ նմա ի լողկանալն տաճիկ ձի մի, և եհար զնու ստամբն ի գլուխն և մեռաւ: Ի սոյն ամի եմուտ յաշխարհն Ալիկիլոյ շարն Թամուրտաշն տիրելոյ ազագաւ. և նստաւ Գօր յառաջն Սուայ, և ահ տագնապի անկաւ ի վերայ նորա ի Տեառնէ, ել և զնաց: Եւ յելանելն բաղում դերի տարան ընդ ինքեանս և զրազումս սպանին:

ՈՅԺԸԵ = ԶՀԲ. — Եկն Զօպանն ի Հոռոմը ի խնդիր Տամուրտաշէն: Եւ տարան առ խանն. և սպանին զՏմբշի խօնան և Զօպանն փախեաւ:

ՈՅԺԸԶ = ԶՀԳ. — Տէր Յակոր ամս ժԴ:

ՈՅԺԸԸ = ԶՀԸ. — Վերացոյց Ապուսայիտն զԶօպանն, որ զաշխարհս ի ձեռն ունէր, և մեռաւ ի փախչելն: Ի սոյն ամի որդի նորա Տամուրտաշն եկն ի վերայ Եղբնկալին, և զարձեալ փախեաւ ի Մորո, և անդ սպանաւ ի սովորանայ:

ՈՅԺԸԹ = ԶՀԳ. — Ի սոյն ամի սպանին զեսիսկոպոսն Կարնոյ՝ զՏէր Գրիգորիս. և ջուրն ի խորհուրդն էր:

ՈՅԺԸԼ = ԶՀԼ. — Յայսմ ամի եկն շէխ Հասան Ռուսապէկն ի Կամախ:

ՈՅԺԸԵ = ԶՀԲ. — Կապոյտ նշան դրին քրիստոնէից:

ՈՅԺԸԶ = ԶՀԳ. — Մեռաւ Ապուսայիտ խանն և նստաւ ի տեղի նորա Արքայրայունն կէս ամս և սպանաւ: Եւ նստաւ Մուսայ խանն Գ ամիս. և նստաւ Ահմատ խանն Ա. տարի և սպանաւ: Եւ նստաւ Սույէման խանն:

ՈՅԺԸԷ = ԶՀԴ. — Ի սոյն ամի խասրեցին զԵղբնկալն Թամուրտաշն, և որդի նորա փոքր շէխ Հասանն, եկն Սարսիպէկն. և ի սոյն յամի յԱրադնանն խարեց զՄեւաստ, մինչեւ ի սովոյն նեղեալ տուին զբաղաբն: Ի սոյն ամի երթայ Սուլուտէկն ի շէխ Հասանի վերայ:

ՈՅԼԸ = ԶՀԵ. — Յայսմ ամի ազգն խմայելեան յարեան ի վերայ Կիլիկէի, զբազումն ի սուր մաշեցին եւ վարեցին ի գերութիւն յԵգիպտոս եւ ի Ղարաման. զի թագաւորն էեւոն ոչ էր, այլ զնացեալ էր յօգնութիւն ֆրանկաց, վասն ազատութեան քաղաքին Երուսա-ղեար. զր եղիպտացիքն առեալ էին զԵրուսաղէմ:

ՈՅԼԸ = ԶՀԶ. — Մարտի Գ յաղուհացիցն Բ շարաթի խաւարեցաւ արեգակն: **ՈՅԼԸ = ԶՀԷ.** — Վախճանեցաւ սուրբ վարդապետն Եսայի: Մհամատ ամրար-շին նստաւ: Ալի փաշէն սպանաւ ի Խալիդ աղայէն: Եւ յայսմ ամի եկն շէխ Հասանն, որդի Տամուրտաշին, ի վերայ Եղբնկին, եւ Հանրաւ Հանին թէ Տամուրտաշն ելեր է ի Մսրայ, եւ ի Հետէ նստան ԴԸ օր:

ՈՅԼԽԱ = ԶՀԸ. — Տէր Մխիթար ամս ԺԴ: Յայսմ ամի եկն Եաշպատինն ի վերայ Եղբնկին. ի սոյն ամի եկն Խալիթն ի վերայ Եղբնկին եւ այ-րեաց:

ՈՅԼԽԲ = ԶՀԾ. — Կոստանդին թագաւորէ Կիլիկիոյ ամս Բ.:

ՈՅԼԽԳ = ԶԴ. — Եկին Հրամանաւ փոքր շէխ Հասանին Նաշիտոնն եւ Թօտոնն ի վերայ Եղբնկին եւ նստան ԺԲ օր:

ՈՅԼԽԴ = ԶԴԱ. — Կոստանդին ամս ԺԱ. թագաւորէ Կիլիկիոյ:

ՈՅԼԽԶ = ԶԴԳ. — Ի նախանձու իշխանացն սպանին Կոստանդինոս թագաւորն եւ զեղբայրն իւր Մէմրնդին: Եւ նստաւ միւս Կոստանդին ի Սխ քաղաքի: Եւ յայսմ ամի Ալփին եկն ի Կարնոյ քաղաք, եւ Հար-կապահանջութեամբ նեղեաց, մինչ զի ամենայն երկիր ի սպառ աւերեցաւ: Մեռաւ մհծ իշխանն պարոն Վասիլ Մարաշախտն նոյեմբերի ԺԸ.:

ՈՅԼԽԸ = ԶԴԵ. — Սովանանէ Ելականն զՏօրիսանն որդի Զօպանին եւ ղիշտոնն եւ այլ բազում զլխաւորք: Եւ մեռաւ Սաթիպէկն եւ Էյնապէկն ի Կամախ:

ՈՅԼԽԹ = ԶԴԶ. — Յայսմ ամի մեռաւ պարոն Թորոս Լիպարենց, յուլիսի Ա.:

ՈՅԼԾ = ԶԴԷ. — Եղեւ սով սաստիկ ի վերայ աշխարհիս Հայոց ղամս Գ. եւ զայլը արձակեցան ի մարդիկ. եւ ապա անկաւ մահտարաժամ, եւ ա-նապատ արար զբազմամարդ երկիրս Հայոց. եւ յոլովից դե-րեկմանք՝ փոր դադանաց եղեն, վասն զի շատք անթաղ մնա-ցին եւ անծնունդ ժամանակի:

ՈՅԼԾԳ = Պ. — Բայրուղան զԽլաթ էառ եւ զնաց ի Մէրտին, եւ տարաւ զդուս-տքը սուլթանին ի Թավրէղ Աշրաֆին:

ՈՅԼԾԸ = ՊԵ. — Շարժ եղեւ Եղբնկէն: Ի յօրն է և Ը Հեղ երերայր, սակայն Աս-տուծով վնաս չեղեւ: Եւ ի Սպանիայ երեւեցաւ սիւն մի Հրեղէն ի յերկինս, եւ եղեւ շարժ ահազին: Եւ մեռաւ Կոստանդին թա-գաւոր եւ թագաւորէ միւս Կոստանդին որդի պարոն Հեթմոյ:

ՈՅԼԾԹ = ՊԶ. — ԶԱշրաֆ եսպան Ղանբէկն, եւ Ախին նստաւ, սաստիկ պատե-րազմաւ կոուեցան սուլթան Վայիսն եւ Ախին. յետոյ ձերբա-կալ արարին զԱխին եւ ածին առաջի սուլթանին, եւ նա ետ սպանանել զնա եւ ինքն նստաւ խան ամս Ժէ.:

ՈՅԼԿԵ = ՊԺԲ. — Արեգակն խաւարեցաւ եւ շարժ զՄշու երկիրն տարաւ, եւ զվանորայքն խախտեաց: Ի սոյն ամին էմիրադինն եկն ի վե-րայ Արծկու ԺԵՄ. զօրօր, ընդ Հեծեալ եւ ընդ Հետեակսն:

ՈՅԿԶ = ՊԺԳ. — Ել Տամուրտաշն, որդի Աշրաֆեաշի, եւ եկն ի վերայ երկրիս, որ գայր տիրէր թախտին. եւ եկեալ յԱրծկէ սպանաւ: Եւ ի սոյն ամի եկն մահտարաժամ սաստիկ եւ աւերեաց զաշխարհս Հայոց:

ՈՅԿԸ = ՊԺԵ. — Ֆռանկն զՄքանտարիայ էառ եւ շատ զազայ արար. եւ ԺԲՌ. կոյս աղջիկ գերի տարաւ. թող զայլ կանայս եւ զտղայս: Եւ յայն բանէն խստացան տաճիկքն, եւ արարին հալածումն քրիստոնէից: Եւ զամենայն ուխտաւորս Երուսաղէմի ի կապանըս պահեցին Գ. ամ: Եւ զսուրբ Յարութեան դուռն փակեցին:

ՈՅԿԹ = ՊԺԶ. — Յայսմ ամի ի Կոստանդնուպօլիս շարժ եղեւ եւ անձրեւք սաստիկք եւ կայծակունք: Եւ եղեւ այնպիսի մահտարաժամ մինչ զի սակաւք ոմանք մնացին. եւ ի Հոկտեմբերի ամսոյն եղեւ ցուրտ սաստիկ մինչ որ ծովն Պոնտոսի պաղեցաւ ԴՅ. միլս. եւ տեղեաց ձիւն ԼԶ. կանգուն, եւ ցամագեցան գետք եւ աղբիւրք, եւ մնաց մինչ ի փետրվարի ամիսն:

ՈՅՀՀ = ՊԺԷ. — Յայսմ ամի անցին թուրք ընդ դրումս Կասրից ի Հայաստան: **ՈՅՀՅԲ = ՊԺԹ.** — Սէյխտ Խօրօնն եկն ելաւ ի յԱրծկոյ բերդն եւ սպանաւ անդէն, ին. հե. Հոգով. յաւորս աւագ պահոց:

ՈՅՀՅԵ = ՊԺԲ. — Յայսմ ամի փափն փոխեաց զաթոռն իւր ի Ֆրանցոյ ի Հռոմ:

ՈՅՀՅԶ = ՊԺԳ. — Յայսմ ամի զՄիս առին տաճկունքն, եւ սպանին զԿեշեղակ վարդապետն, որ գրոց աշակերտէր: Եւ զեկտեմբերի Ը օրն ուրբաթու շարժ եղեւ Եղբնկէն, եւ Ա. ժամ հանդարտեցաւ, կրկին շարժեցաւ, եւ պարիսպ քաղաքին փլաւ:

ՈՅՀՅԷ = ՊԺԴ. — Սովն սաստիկ էր յԱսորեստան. զԱմիրհաճն սպանին զԴիադնին որդի Բաղէշու տիրոց որդին, որ էր այր բարի եւ Քրիստոնէից իրաւարար: Եւ վայիսի որդի Հուսէյն նստաւ:

ՈՅՀՅԸ = ՊԺԵ. — Յայսմ ամի [առի՞ն] յԵրուսաղէմ ի թշնամեաց խաչին Քրիստոսի:

ՈՅՀՅԱ = ՊԺԸ. — Տէր Կոստանդին ամս Բ:

ՈՅՀՅԴ = ՊԼ. — Տէր Թէոդորոս ամս Թ. սա գնաց ի Մսըր եւ մեծաւ պատուվ ընկալաւ զնա սուլթան Բարզուղն: Եւ Թուղթամ իշխան Ղրիմին առարեաց զզօրս ի Դավրէժ եւ զքսան բիւր գերի տարաւ:

Եւ այսմ ամի գտին զարհեստ թօփի եւ թֆէնկի, զայս գործքան զամենայն յառաջ Վէնէտիկցիք ի կիր առին ընդ դէ՛ջինիվիզացւոց:

ՈՅՀՅԶ = ՊԼԳ. — Քեղայոյ խանն նստաւ: Ի սոյն թվին Բուրհան զատին եսպան զտէրն Սեբաստիոյ, եւ զՄտեփաննոս եպիսկոպոսն Սեբաստիոյ նահատակեաց. եւ զսրբոց Քառասնից վանքն քակեաց:

ՈՅՀՅԷ = ՊԼԴ. — Թուրքն էառ զՈրոտն և Կախիկ վարդապետն գնաց փախրտական ի Մարայ, եւ պարոն Գորգունէն դարդամահ եղեւ, ընդ նմին Մաղաքիայ ճգնաւորն, ի նոյն աւուրս ի տարելից նոցին, տկարացաւ եւ ի նոյն օրն մեռաւ, եւ եղաւ մերձ յԵրնջանկոյ վանքն:

ՈՅՀՅԸ = ՊԼԵ. — Ի սոյն թվին Թամրազ խանն գնաց մինչ ի Դմբշխ, եւ եկն

եհաս* եկաց ամս ԺԷ. զնաց ի Սմբրդանդ եւ մեռաւ: Դարձեալ ի սոյն թվին լէնկթէմուրն եկն ի Թավրէժ, եւ ի Նախշուան, եւ անտի ի միում յաւուր կալաւ մինչեւ ի Կարրի, եւ ի Բջնի, ի Գառնի, ի Սուրմարի, ի Կողը, եւ անտի զնաց ի Վրաց տուն, և արար շատ վնաս Տըպիսիս քաղաքին, եւ կալեալ զթագաւորն Բագարատ՝ տաճկացոյց, եւ զնացեալ ձմեռեաց ի Մուղան:

ՈՅԶԲ = ՊԼԶ. — Եւ ի գալ տարոյն յաւուրս աւագ Զատկին ել ի Սիւնիս եւ սփոհեալ տարածեցաւ, եւ զնաց Հետ թուրքմանին մինչ ի Համբա ջուրն, եւ դարձեալ եկն ի վերայ Վանայ եւ խսարեաց զնա զաւուրս ին. եւ առեալ զնա յաւուրս Ե. շարաթւոչ, յաթոռաց պահոց սուրբ Խաչին, եւ զամենեսեան ի բերդն ի վայր ելից, են. մարդ, եւ անց զնաց ի յաշխարհն Սմբրդանդ: Եւ յորժամ աւերեաց զՍերաստիայ եւ զնաց ի յԱնկուրիայ զխոնդքարին եղբայրն զԵլտրում Պայազիտն եղ ի զաֆէսն, եւ ընդ իւր տարաւ:

Յայսմ թվին յունիսի ի՞ն. նահատակեցաւ Ստեփաննոս եպիսկոպոս ի Սերաստիայ քաղաքի: (Քրեա՛ աստ):

ՈՅՑԲ = ՊԼԲ. — Տէր Կարապետ Բոկիկ ամս ԺԲ.:

ՈՅՑԳ = ՊԼՕ. — Յայսմ ամի կին ոմն Արճիշեցի, անունն Եղիսարէթ, նահատակեցաւ քարկոծմամբ վասն անուանն Քրիստոսի, յաւուր տօնի սրբոց Քառասնից ի Վան քաղաքի:

ՈՅՑԴ = ՊԼԸ. — Յայսմ ամի, զկնի Զ ամաց դարձեալ ելանէ լէնկթէմուրն ի դուրս, և էջ ի Բաղդատ... թաղեաց աւելի քան զերկու Հազար, և դարձաւ ի տեղի իւր. (Հմմտ. Ս. Անեցի, էջ 171—2):

ՈՅՑԵ = ՊԼԸ. — Զտէր Թէոդորոսն ի Սիս սպանին, եւ նստաւ ի տեղի նորա Բոկիկ Կարապետն, ամս ԺԲ.: Յորժամ զՏէր Թէոդորոսն ի Սիս սպանին, ի նոյն ամի զՏէր Զաքարիայն, զԱղթամարայ կաթողիկոսն, քարկոծ արարին յՈստան. զերկուսն ի միում ամի:

ՈՒ = ՊԼԸ. — Յայսմ ամի նահատակեցաւ քարկոծմամբ կին ոմն Մոկացի Հայ աղքաւ Թամար անուն, վասն անուանն Քրիստոսի, յՈստան քաղաքի:

ՈՒԴ = ՊԸԱ. — Տէր Յակոբ ամս Բ.:

ՈՒԵ = ՊԸԲ. — Յայսմ ամի դարձեալ եկն լէնկթէմուրն յարեւելս յԱղուանից, եւ շինեաց քաղաք մի Բաղդադայ անուն... որ եկաց ի Դրուց յաշխարհս մեր ԺԲ. ամ էր: (Հմմտ. Ս. Անեցի, էջ 172):

ՈՒԺ = ՊԸԷ. — Յայսմ ամի Շմիզդնի Հեծեալքն եկին եւ այրեցին զԼատուան, եւ բարկացեալ յամիր Եղտին զնաց եւ այրեաց զվատսուն գիւղ ի Բաղդադ: Ի սոյն ամին մարախն եկն եւ զյոլով տեղիս կերաւ:

ՈՒԺԲ = ՊԿԶ. — Յայսմ ամի նահատակեցաւ սուրբն Խսահակ պարսիկ վարդապետն. յապրիլի ԺԲ., Յայսմաւուրք:

ՈՒԻԶ = ՊՀԳ. — Եւ այսմ ամի նահատակեցաւ Ստեփաննոս վարդապետն ի Հիղան, որ է ի վանիցն Գամաղիէլի, եւ Պետրոս էրէց աշխարհի, որ միմեանց ուրացութեան պատճառ եղեն, վասնորոյ ի

* Ե. Պողարյանի ընդորինակության մեջ մի բառ բաց է թողնված: Խմբ.:

միասին յանձն առին զնա՞տակութիւն վասն անուանն Քրիստոսի:

ԲՆԼԳ = ՊԶ. — Յայսմ ամի եղեւ սով սաստիկ ի Դաւրէժ եւ ի Վասպուրական, եւ տարածամ մահն սփռեցաւ ընդ շորեք կողմն աշխարհիս. եւ սուրն Աստուածային մանրէր՝ ոչ պիտելով զմեծ եւ ըգփոքրն. եւ ով կարէ պատմել զկսկիծն զայն:

ԲՆԼՀ = ՊԶԴ. — Զկնի ժ ամին Տէր Կոստանդնեայ յաջորդէ Տէր Յովսէփ:

ԲՆԼԸ = ՊԶԵ. — Նահատակեցին զՄուրատշան ի Բզնունիս եւ լոյս ծագեաց ի վերայ նորա:

ԲՆԼԹ = ՊԶԶ. — Սպան զիսքէնտէրն որդին իւր եւ ինքն թագաւորեաց:

ԲՆԼԽ = ՊԶԷ. — Ղուլն եկն Եղբնկէն, եւ սպանաւ Սրանտարն յորդոյն, եւ նստաւ Զահանշահն: Ալէրս թագաւորն վրաց սպան մահադեղով զՊէշինի զիշխանն Հայոց, որդին Սմագատայ Օրպէլեանց: Առաքել վարդապետն Բաղիշեցին զՊատմութիւն Յովսասփու արար:

ԲՆԼԱ = ՊԶԲ. — Զկնի Դ ամին Տէր Յովսէփին յաջորդէ Տէր Գրիգոր Սսեցին Մուսապէկենց:

Յայսմ ամի շինէ Նախաշ եպիսկոպոսն Մկրտիչ զմեծ կաթուղիկէն ի յԱմիթ, ի յանուն սրբոյն Դէղորոսի:

ԲՆԼԲ = ՊԶԹ. — Շամշուլտէ առաւ եւ ԴՌ. այր կոտորեցաւ եւ ԹՌ. գերեցաւ: Եւ Զիհանշահն բարկացեալ Հայոց ազգին, զնաց ի Վրաց տունն, էառ զՇամու (իմա՝ զՇամշուլտէ) ԲՃ. ղալայ. եւ զհայք գերի տարաւ եւ զալլսն կոտորեաց սրով:

ԲՆԼԳ = ՊՂ. — Յայսմ ամի այրեցին զիտրշան ի Մարսվան Հրով: Հայ ազգաւ, պատճառելով թէ ի ճանապարհին զմեր օրէնքն անարդեաց, եւ մեր կարծեցաք զնա դու թուրք. վասն զի ի գլուխն ճէրմակ փաթեր էր: Եւ յայնմ օրէ զմերմակ շալման վերացուցին ի գլխոց քրիստոնէից:

Յայսմ ամի ի Սսայ վանիցն անյայտ եղեւ Ազն Սրբոյն Լուսաւորչին, եւ յարեւելցիք յորժամ լուան օծեցին զԿիրակոս Խոր Կիրապեցին կաթողիկոս. եւ այս եղեւ պատճառ նորոգութեան Սրբոյն էջմիածնի:

ԲՆԼԴ = ՊՂԱ. — Սսայ Գրիգոր կաթողիկոսն. որ Մուսապէկենց ասի, զկնի Գ-ից ամաց վաղճանեցաւ, եւ ոչ օծեցին զոք ի տեղի նորա վասն Բ. պատճառի. մինն զի էջմիածին զոյր կաթողիկոս տէր Կիրակոս, եւ միւսն զի Լուսաւորչի Ազն անյայտ եղեւ: Եւ մնաց Սսայ յաթոռն Բ տարի խարան, մինչ որ ընկեցին զՏէր Կիրակոսն, ապա օծեցին սսացիք զտէր Կարապետ կաթողիկոսն:

ԲՆԼԵ = ՊՂԲ. — Յայսմ ամի զտէր Կիրակոսն փոխեցին վասն նախանձու, եւ Մակուեցի Գրիգոր եպիսկոպոսն նստաւ կաթողիկոս ղապալով եւ թուրքով: Եւ յայսմ ամի յովիսի ԺԴ օրն, Զ. օր յառաշ քան զլրումն՝ խաւարեցաւ լուսինն:

ԲՆԼԶ = ՊՂԳ. — Զահանշէն զԱխլցիսալ գերեցոյց:

Եւ յորժամ ընկեցին զտէր Կիրակոսն, լուան սսացիք զայն Համբաւն, շընդունեցին ոԳրիգորն, պատճառելով թէ ղապալով եւ թուրքաց ընտր]ութեամբ է: Վասնորոյ օծեցին ի Սիս զտէր

Կարապետն կաթողիկոս, որ էր աշակերտաց Գրիգորի Մուսա-
պէկեան. զի էրէց էր եւ ի նմանէ օծաւ եպիսկոպոս:

ՌՆԾԲ = ՊՂԲ. — Վաղճանեցաւ Կիրակոս կաթողիկոսն զոր ընկեցին յէջմիած-
նայ յԱթոռոյն:

ՌՆԾԴ = ԶԱ. — Եկն Զիհանշահն էառ զԵպրնկայն:

ՌՆԿԿ = ԶԷ. — Յայսմ ամի եղեւ գետնաշարժ Եղբնկէն եւ մեռաւ ԼԲՌ Հոգի:
Եւ ի յայսմ ամի մեռաւ թագաւորն Կիպրոսի ոչ ճուանն:
Եւ ի յայսմ ամի էառ օսմանցին զրերդն Հերսիքէ:

ՌՆԿԲ = ԶԲ. — Յայսմ ամի, յետ Ժէ. ամին Գրիգորի, նստի յէջմիածին կա-
թողիկոս Տէր Զաքարիայ:

Եւ յայսմ ամի զՎէրէ մանուկն, զորդի պարոն Վարդին, զտէրն
Համշինու, ըմբոնեաց Շահալին, եւ ետ ի ձեռն Սօֆուն, որ շէխ
կոչէին:

Եւ ի յայսմ ամի սուլթան Մուհամատն ձեռօք էառ զՏրա-
պիզոն ծովով եւ ցամաքով յոգոստոսի ամսոյն:

ՌՆԿԳ = ԶԺ. — Յայսմ ամի Սսայ տաճիկքն եկին գաղա ի գիշերի ի սուրբ յա-
թոռն եւ առաջի Կարապետ կաթողիկոսին արարին ուխտ եւ
դաշինքն ընդ Հայոց ազգն, որք են ի Սիս եւ միաբանեցան եւ
ի վաղիւն առհասարակ գնացին ի դուռն դարպասին, առ ի
ըմբոննել զՄէլիք յԹմարն: Եւ նա իմացաւ, էառ առ ինքն զթուրք-
մէնք տեղոյն, եւ նովաւ մարտեաւ, եւ յաղթեաց զքաղաքա-
ցիսն, եւ եմուտ թուրքմէնն ի քաղաքն, եւ տունս յոլով թալա-
նեցին, որոց Դ. մեծամեծաց տունք էին ի տաճկաց, եւ Գ.-ն
յիշխանացն Հայոց էին, զՊաղտօնին տղին, զԼիւոնին, եւ
զԳրիգորին, որ զԱնցմցկայ կարմունցն նորոգեաց, եւ յիշա-
տակն կայ զրեալ մինչեւ ցայսօր ժամանակի: Եւ մտեալ ի
սուրբ յաթոռն եւ յափշտակեցին զամենայն կահ եւ զսրու-
թիւնս նորա, եւ ելեալ գնացին:

ՌՆԿՁ = ԶԺԳ. — Յայսմ ամի սուլթան Մհամէտն զտէրն Զաքամանայ սուր-
կուն երեր ըՄտամպօլ զՓիր էհմէտ պէկն, քանզի անհնազանդ
եղեւ թագաւորին մասամբ իւիք: Եւ յայսմ ամի էառ զերկիրն
Երակլիու զԱղոսարայու բերքն, զԿոկիսոնու բերդն, եւ զՊուր-
սայու Հայերն աւար արարին, եւ զանօթս եկեղեցոյն կողապ-
տեցին եւ տարան Բստամպօլ:

Եւ յայսմ ամի ապրիլի իթ. եղեւ փոխումն Տէր Ներսէս եպիս-
կոպոսին յԱնկուրիոյ: Էր սա յերկրէն Դրիմայ, աշակերտ Մար-
գիս վարդապետին. Եւ որպէս զարեգակն փայլէր յերկիրն Հո-
նաց, զոր բազումք երկրորդ Շնորհալի կոչէին: Եւ էր աղքա-
տամէր եւ ճգնազգեաց, ձրի առնոյր եւ ձրի տայր, ի բաղա-
նիս ոչ մտանէր, եւ ի կին մարդ բնաւին ոչ հայէր, եւ շնորհին
սրբոյ հոգոյն անդադար բարովէր հայոց, ֆոանկաց եւ յունաց,
եւ բաղում ի մեծամեծ տաճկաց բաղաքին լսէին զբանն նորին
եւ արդարեցուցանէին զանձինս իւրեանց, Հաւատալով բանից
նորին: Ի սորա յաւուրս եղեւ ժողով տղայոց, քանզի թագաւորն
տաճկաց ժողովեաց զմանկունս քրիստոնէից եւ տարաւ Ըս-
տամպօլ, եւ տէր Ներսէս գնաց զհետ մանկանցն, եւ երեր

ղթուղթ ազատութեան հայոց, զոր Մահմէտն տուեալ էր, եւ շաւաղաթլէմէ կոչեն. եւ թագաւորն ոչ ինչ համարեցաւ ղթուղթն, բայց միայն զԱնկուրիոյ մանկունքն շնորհեաց նմա: Եւ յետ Զ. ամաց տարան զծնօղք մանկանցն Բստամպօլ, եւ գնացեալ սրբոյն զհետ նոցա, եւ անդ հիւանդացաւ եւ մեռաւ իսկ՝ իօ. ամաց, եւ անդ թաղեցաւ. որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի:

ՈՒԿԹ = ԶԺԶ. — Յայսմ ամի Հասան բէկն գնաց ի Վրաց տուն եւ գերեցոյց: Դարձեալ ի սոյն թվին զՊարոնլոյսն նահատակեցին ի Կաֆայ: Եւ յայսմ ամի էառ սուլթան Մուհմէտն զԱլայիայ, եւ էր սորա պարոնն Ղըլըճ Ասլան պէկն. իւր կամաւն զբերդն դատարկեցոյց եւ թագաւորին թէսլիմ արաւ. եւ թագաւորն զԿօմուլճէ նմա թիմար ետ, եւ յղեաց յ՛՛լոռմէլի: Եւ էառ սուլթան Մուհմէտն ի յայսմ ամի զՊարահիսարն, առ եւ ելից եւ զԱղրիպու բերթն:

Եւ յայսմ ամի Աջբան ի Սիս՝ Հեթում Սպիտակէրեց Խաղոնց կոչեցեալ:

Եւ յայսմ ամի թագաւորեաց ի Գերմանիկէ Շահսուարն, որ էր որդի թագաւորին Գերմանիկոյ, եկն ի վերայ Սսայ. քանզի Հակառակ եղեալ Մսրայ սուլթանին եւ շատ աւեր էած սուլթանայ աշխարհին, եւ զկօչէփէ թուրքմէնքն զամենեսեան եղարկ եւ թալանեց, եւ անթիւ շարութիւնս գործեաց: Եւ այնժամ Սիս ընդ իշխանութեամբ Մսրայ սուլթանին. վասնորոյ խորհեցաւ շարութիւն Սսայ քաղաքին, բերթին եւ վագայու. Եւ յունիսի Բ. օրն էկաւ ի վերայ Սսայ քաղում հեծելօք եւ զքաղաքն հրկէզ արաւ:

Եւ զայս ետև Աջպան, երկեաւ, էառ զաշերն եւ տարաւ ի Կոպիտառայ, զի մի անկանիցէ ի ձեռս բռնաւորին:

Իսկ Շահսուարն զկնի հրակէզ առնելոյ ղթագաւորանիստ քաղաքն Սիս, ելեալ անտի եւ գնաց էառ զԱտանայ, եւ զԹարսիս, եւ զծովահայեաց քաղաքն զԱյս, զԱնաւարզայ, եւ զԿովոյ, եւ զամենայն դաշտս, եւ զՊախրազու բերդն, զԼեւոն բերդն, զԿոպիտառայ, զԲարձրբերդն, եւ տիրեաց ամենայն լեառնակողմանցն:

Եւ ելաւ յետոյ սուլթանայ հեծելն, եւ գնաց Շահսուարն ընդ ղէմ Շամցուն, եւ կոտորեաց, եւ արար փախստական մինչ ի Հալապ, եւ թալանեաց զՀալապայ գեղորացյն, եւ գնաց յԱնտիոք, եւ զնա եւս թալանեաց և դարձեալ եկն զոռոզարար ի վերայ Սսայ բերդին, եւ հսարեաց զբերդն: Եւ Զաքամ պարոնն կայր ի բերդն, եւ Բ. հեղ պատերազմ արարին եւ իշին քրիստոնեայքն ի բերդէն, եւ շատ տաճիկ սպանին: Եւ շատ սրդարկեցին զբերթն, եւ նա պահեաց: Իսկ սսեցիքն անճրկեցան եւ տվին զբերդն ի զեկտեմբերի իդ. եւ եղ Շահսուարն պարոն ի Սիս՝ զՇարամէնտն եւ գնաց:

ՌԵՀՀ = ԶԺԼ. — Յայսմ ամի զնաց դարձեալ Շահսուարն յերկիրն Շամայ, եւ տոեալ մ տուն շամցի տաճիկ եւ եթեր ելից ի Սիս քաղաքի: Եւ դարձեալ ելաւ ի Շամու հեծել, եւ զնաց Շահսուարն ընդգլէմ նոցա: Իսկ Սսու թուրքերն եւ շամցիքն միաբանեցան ի մայիսի ժԴն, եւ արարին պատերազմն, եւ խլեցին զրերթն պարոնին, զձիանն եւ զջորեստանքն, եւ պարոն կալաւ Ը քրիստոնեայ եւ եղ ի Հորն: Եւ քաղաքացիքն ամենեքեան թողին զտունն և զըռզակն եւ փախեան: Եւ Աջպան Սպիտակէրէցն առեալ զաշերն եւ զայլ Սրբութիւնսն եւ զնաց էլաւ ի Կոպիտառայ՝ առ թորոս եպիսկոպոսն. եւ ամրացան ի բերդն: Եւ Ֆարսախ թուրքմէնն թալանեաց զՍիս քաղաքն, եւ առին շատ մալ եւ եկեղեցոյ անօթ, զոր չեմք կարեր ընդ զրով արկանել:

Եւ Շարամէնթ պարոնն Սսայ արար երթումն եւ զաշին, եւ յղեաց մարդ ի Կոպիտառայ, առ սսացիքն, եւ ասաց թէ բերէք ժԲՌ զրուշ, որ տամ զձեր մարդիկն: Եւ սսեցիք ոչ զիտէին զնորա նենզութիւնն, առին շատ մալ եւ ձի, և զնացին ի Սիս, եւ իշին ի բերդէն եւ ըմբռնեցին զամենայն քրիստոնեայսն, եւ եղին ի Հոր բանդին: Եւ առին զմալն եւ զձիանքն եւ շատ ըռզակ. եւ սպան Գ տաճիկ, վասնորոյ ի մնացեալ իշխանացն ոմանք ի Տէրէնտէու բերդն, մօտ ի Շահսուարն, եւ առին ի նմանէ հրաման, եւ եկեալ հանեցին զրանտարգեալ քրիստոնեայսն:

Եւ յայսմ ամի էտիլ կոչեցեալ Ֆախին առեալ զՖարսախն եւ եմուտ ի Սսայ բերդն զողութեամք, եւ թալանեաց. Եւ շատ մալ էտո, եւ շատ անօթ սրբութեանց:

Եւ յայսմ ամի սեաւ արարացիք Ժ. գունտ հաղարաց զօրօր պաշարեցին զՄելիտինէ կոչեցեալ կղզին, որ յայժմ Մալթայ տահ. քանզի կամեցան կործանել եւ հողոյ հաւասար առնել զնա, բայց զկնի երից աւուրց երեւեցաւ սուրբ Առաքեալն Պօղոս՝ աստղալից զգեստիւք, ահեղ իմն երեւմամք, հեծեալ երիվար եւ սուր ի ձեռին, եւ շուրջ պատեալ զնովաւ անհուն բազմութիւն, դիմեաց ի վերայ սեւցն, որ թէպէտ նոքա ձգեցին ընդդէմ նորա բազում նետո, սակայն նետքն յետ դառնային ի ձգողսն, որ եւ բազումք վիրաւորեցան եւ դարձան յամօթալից յետ:

ՌԵՀԱՅ = ԶԺԲ. — Եւ յայսմ ամի եղեւ մահտարաժամ ընդ ամենայն երկիր եւ մեռան բազումք կարգաւորք եւ իշխանք եւ տանուտէրք, եւ ի Սիս Աջպան սուրբ Լուսաւորչի Աջոյն մեռաւ. զոր ի նոյն ժամանակի նաղաշ եպիսկոպոսն ասաց զՄղբն ի վերայ տղայոց որ է սկիզբն «Արարիշն Արարածոց», եւ այլ ողբ ի վերայ իշխանացն, որոյ սկիզբն «Երաղ է եւ սուտ եղբարք» եւ այլն:

Եւ յայսմ ամի սպան Հասան Բէկն զՋիհանշահն յետ Ա. ամի շահութեան, որ եկն ի վերայ յԱմթայ. Եւ եղեւ վերջ սոցա թագաւորութեան, քանզի շունէր ժառանգ. վասն զի ինքն սպան զորդին իւր ի Պաղտատ, եւ վերջացաւ թագաւորութիւն սոցին. որ տիրեցին ԿԸ ամ ինքն եւ իւր հայրն իսքէնտէրն եւ պապն

Ղարայուսութին, որ (ՊՇ) թվին թագաւորեաց յետ էնկթէմուրին:

Եւ յայսմ ամի եկն եղդինշերն եւ թալանեաց զերկիրն ընուշտունեաց յաւուր Ծննդեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ԲՆՀԴ = ԶԻ. — Յայսմ ամի, զկնի ժ ամին Արիստաքէսի, նստի էջմիածին Տէր Աբրահամ ամ մի:

ԲՆՀԴ = ԶԻԱ. — Յայսմ ամի նստի Տէր Արստաքէս երկրորդն:

Եւ յայսմ ամի մէզուլ արարին ի Մսըր զսուլթան զՄէլիք Մեյիսէ Թուֆէտէհատն, յետ Զ ամին, եւ ի ուամազան ամիսն զթախտն ի մէլիք Խօշղատէմն տուին: Եւ էր սա ի Մէլիք Մէլտինին ծառայիցն, եւ էառ Գ քաղաք: Եւ ի Սիս կիլիկեցոցն եկեղեցի մի մինարէի ճամի մի շինեաց: Եւ երեր զդարպասին ջուրն ի դուռն ճամուն կամարաւ, աղբիւր վաղեցոյց, որ կայ ի ճակատ աղբիւրին զթվական շինողին. եւ ի Սսայ խարաճէն ԳՌ դրամ վախըֆ արաւ ճամիյին մուղրոցն եւ սպասաւրացն մինչեւ ցայսօր:

ԲՆՀԵ = ԶԻԲ. — Յայսմ ամի եկն Հասանպէկն ի Հոռոմոց տունն բազում զօրօն եւ շատ աւեր արար: Եւ ի սեպտեմբերի առաջի օրն էառ զԹօխաթն եւ այրեաց զքաղաքն երկրուն եւ գերեաց զբազում: Եւ էանց ի Կեսարիայ եւ էառ զնա, եւ դարձաւ ի Սերաստիայ եւ այրեաց զգեղորայքն, եւ բազում զնաս արար քրիստոնէիցն եւ զնաց ի Շամ:

Եւ յայսմ ամի ելեալք զօրք ի Մսրայ եւ եկին ի Հալապ եւ բազմացան յոյժ ի Հալէպ. Եւ եկեալ նստան յեզր զետոյն Եփրատայ ընդդէմ Պէրայու, եւ ի միւս կողմանէն նստաւ թագաւորն Պարսից Հասանպէկն, եւ ոչ կարաց առնել զբերգն Պէրայու մսրցին: Եւ մինչ ոչ կարացին առնել զՊէրայ, կապեցին ի վերայ Եփրատայ կարմունչ, ու անցին զնացին ի վերաբերհայու եւ կոտորեցին զբազում եւ բազում աւարաւ դարձան Եւ յայսմ ամի նահատակեցաւ ի Խարբերթ Դաւիթ, որ է որդի Գրիգորի քահանային, յունվարի ժԶ:

ԲՆՀԶ = ԶԻԳ. — Եւ յայսմ ամի երկրորդ Արիստաքէս կաթողիկոսն էջմիածնա վաղճանեցաւ յետ Բ ամին, եւ նստաւ Տէր Սարդիսն:

ԲՆՀԹ = ԶԻԶ. — Յայսմ ամի յետ (ԻԶ) ամի կաթողիկոսութեան վաղճանի Սսայ Կարապետ կաթողիկոսն եւ թաղեցաւ ի Թօխատու վանքն ի սուրբ Աննայի ժամատանն, ի Հիւսիսային յորմին տակն: Ենստաւ ի Սիս Տէր Ստեփաննոս Սալածորցի ամս ժԱ:

ԲՆՀՉ = ԶԻԷ. — Յայսմ ամի Մարտվանցի էմիրտուլէթն, որ արուեստիւ բժիշկ էր, ի Ստամատ քաղաքի, ժողովեաց զՄուֆրէտէթ կոչեցեաց զիրքն ի մի տուփ, ի հայոց լեզուն, ի Հոռոմոց, ի յառապին եւ ի թուրքաց:

ԲՆՀԱ = ԶԻԸ. — Յայսմ ամի յայտնեցաւ Աջն Սուրբ Լուսաւորչի ի Սիս քաղաքի, ի ժամանակն Ստեփաննոս կաթողիկոսին Սսայ: Եւ յօր յորմէ անյայտ եղեւ սուրբ Աջն մինչեւ ցաստ լԸ ամ է: Եւ յայսմ ամի յետ Ցովհաննէսի նստի կաթողիկոս յէջմիածին Տէր Սարդիս:

- Ո՞ՉԲ = ԶԻԹ. — Յայսմ ամի եկն Պալն ի Մորայ ի վերայ Ուրհայու բազում զօրօք:
- Ո՞ՉԳ = ԶԼ. — Յայսմ ամի յետ Տէր Սարգսի նստի կաթողիկոս էջմիածին Ստեփաննոս Առընչեցին:
- Ո՞ՉԴ = ԶԼԱ. — Յայսմ ամի շարժ եղեւ Եղբնկէն եւ լի մարդ ի ներգոյ հողոյն մնաց: Եւ յայսմ ամի անկաւ հուր յերկնից եւ այրեաց զՄէտինէ քաղաքն եւ զտուն Մէհմէտին բնակչօք իւրովք հանդերձ: Եւ այսմ ամին, յետ Ա. ամին Ստեփաննոսի, նստի յէջմիածին կաթողիկոս երրորդ Տէր Սարդիսն:
- Ո՞ՉԹ = ԶԼԶ. — Յայսմ ամի յետ ԺԱ ամին Սարգսի նստի էջմիածին Տէր Ստեփաննոս:
- Ո՞Ղ = ԶԼԷ. — Զկնի մի ամին Տեառն Յովհանիսի նստի ի Սիս կաթուղիկոս Տէր Յովհաննէս Թուլկուրանցին, յունվարի Զ, ի շորեքշարաթի յաւորն. սա կալաւ զաթոռն Հայրապետութեան ամս ԼԶ:
- Ո՞ՂԵ = ԶԽԲ. — Յայսմ ամի ի Բարերթ նահատակեցաւ Շնոֆոր կինն, վասն զի ոչ ետ տեղի պոռնկութեան:
- Ո՞ՂԶ = ԶԽԳ. — Յայսմ ամի նահատակեցաւ Հոռմկլայեցի Թորոս, որդի թաղաւորին Օշնոյ, օգոստոսի Ա.:
- Ո՞ՂԸ = ԶԽԵ. — Եւ յայսմ ամի նահատակեցաւ Տէր Աստուածատուր բահանաց Տիւրիկեցի յերուսաղէմ քաղաքի, վասն ի Քրիստոս հաւատոցն իններորդումն ապրիլի. եւ մնաց սուրբ մարմինն Ը օր անկեալ ի գուռն Սուրբ Յարութեան: Եւ ապա տարեալ թաղեցին զնա ի Սուրբ Սիօն:
- ՈՒԾ = ԶԽԸ. — Յայսմ ամի եղեւ մահտարաժամ ի բազում տեղիս եւ Վէլէթ պէկն թալանհաց զերկիրն Գեղամայ:
- ՈՒԾԱ = ԶԽԸ. — Յայսմ ամի նորողեցաւ Լուսաւորիչ Եկեղեցին ի Ղալաթիայ, յաւորս Տեառն Սարգսի կաթողիկոսին: Եւ այսմ ամի ելաւ շահ իսմայէլն:
- ՈՒԾԲ = ԶԽԸ. — Յայսմ ամի շինեցան եկեղեցիքն ի Հալէպ, Սուրբ բառաստոնքն Հայոց, եւ դարպասն, եւ Հոռոմոց եկեղեցին:
- ՈՒԾԳ = ԶԾ. — Յայսմ ամի կարմիր ոլուխ շահ իսմայէլն պատերազմեցաւ ընդ Արվանտին եւ փախոցց զնա, եւ ինքն էառ զթաղթն եւ նստաւ: Եւ նոյն շահ իսմայէլն ելաւ Արտավիլու եւ եկն Եղբնկէն, եւ էառ Շէհիթալէկն զվան:
- ՈՒԾԴ = ԶԾԱ. — Էառ կարմիր քտակն զթավրէզն: Եւ ազգն մարաց արին զվան, զԱխտամար, զԱրծէկ, եւ եղեւ շատ աւերք:
- ՈՒԾԵ = ԶԾԲ. — Դարձեալ ելաւ Արտավիլու շահ իսմայէլն եւ զնաց ի վերալ Շամախու, եւ սպան զսուլթան նորա, եւ այլ բազում շարիս գործեաց: Եւ եղեւ յայսմ ամի մահտարաժամ:
- ՈՒԾԶ = ԶԾԳ. — Յայսմ ամի ելաւ Սօֆին յաշխարհս Հայոց, որ ելեալ էր յԱրտավիլու, եւ ել ընդդէմ նորա Արվանտ Սուլթանն, թոռն Հարունին. Եւ Սոֆին յաղթեաց զնա եւ արար փախորստական, եւ դարձեալ եկն Եղբնկէն: Եւ յայսմ ամի յետ [^] ամին

Տեղան Սարգսի նստի Տէր Առում առաջնորդն Վարագայ, եւ զկնի Առումայ նստի Տէր Եղիայի (ԶՍէ) թվին:

ՈՇԹ = ԶՍԶ. — Յայսմ ամի ըստ Սուրբոսի ի ԺԴՆ սեպտեմբերի, յաւոր տօնի վերացման Սրբոյ Խաչին, ղիզացաւ ծովն, որ է ի մէջ Կոստանդնուպոլսի եւ Ղալաթիոյ, այնչափ մինչեւ բարձրացաւ ի վերոյ քան զպարխապն Երկարանշիւր քաղաքաց, եւ սպան զրազումս եւ ջրահեղցոյց եղին միայն ի Կոստանդնուպոլիս տաճիկը Երեքտասահն Հազար:

ՈՇԺ = ԶՍէ. — Յայսմ ամի նահատակեցին ի Կոստանդնուպոլիսն զէջմիածնայ նուիրակն զլիստմամբ սրոյ, յաւոր տօնի յԱւետարանշացն, զՄարգիս եղիսկոպոսն եւ զԴաւիթ Կրօնաւորն:

ՈՇԻ = ԶԿէ. — Յայսմ ամի տռաւ սուրբ Թորոսայ Եկեղեցին յԱմթայ ի տաճկաց, եւ բազում վնաս եղեւ քրիստոնէից: Եւ յայսմ ամի անկան յերկնից ՈՄ քարինք մեծամեծք, մինչ զի մինն ի նոցանէ կշռիր ՃԿ լիտր, եւ այլը ոմն Կ. եւ ոմն աւելի եւ ոմն պակաս, եւ ունեին զգոյն երկաթի եւ զհոտ ծծմբոյ:

ՈՇԻՄ = ԶԿԲ. — Յայսմ ամի սուլթան Սէլիմն արար զտղայժողովն:

ՈՇԻԳ = ԶՀ. — Յայսմ ամի զկնի ԺԴ. ամին Տէր Եղիշէի նստի յէջմիածին Տէր Մարգիսն Հինգերորդ:

ՈՇԻՒ = ԶՀԱ. — Յայսմ ամի այրեցին ի Հուր զՊեխին որդին զՄէֆէրն ի Սերաստիայ վասն անուանն Քրիստոսի:

ՈՇԻԷ = ԶՀՊ. — Յայսմ ամի զօրքն Բօրբօնի ասպատակեցին զՀոռմ:

Եւ ի Մելտինի նահատակեցին զԿարապետ Եկեղեցպանն՝ ազգաւ Հայ, որ վասն անուանն Քրիստոսի Հրով այրեցին: Եւ ի յԱմիթ զՊուտախն նահատակեցին Հրով, վասն անուանն Քրիստոսի յունիսի ԺԴ: Եւ այսմ ամի զկնի ԼԶ ամին Տեղան Յովհաննէսի Թուլկուրանցոյն, որ թաղեցաւ ի վագէն, ի Սուրբ Թորոսի Եկեղեցոյն, նստի ի Սիս Տէր Յովհաննէս Քիլիսցի, որ Կայծակ մակեռչէին, ամս ԺԴ.:

ՈՇԼ = ԶՀէ. — Յայսմ ամի նահատակեցաւ Թորոս ի յՄւրհայ:

ՈՇԼԳ = ԶԶ. — Յայսմ ամի տղայժողով արար թագաւորն, զոր Թաթէոս վարդապետն ողբ ասաց վասն նոցա:

ՈՇԼՅ = ԶՀԲ. — Յայսմ ամի այրեցին զՀարապետ արեղայն ի Սառուցու վանուցն ի Սերաստիայ:

ՈՇԼԷ = ԶՀՊ. — Յայսմ ամի ի Շնքուոկու գեղէն էրէց մի այրեցին:

ՈՇԼՅ = ԶՀՅ. — Եւ աստ բարձեալ եղեւ իշխանութիւն Անատօլային, զոր տիրեցին Ե. թագաւորք, ամս ՃՀ, Գերմանիկոյ եւ նորին նահանգացն, այլ եւ Կիլիկոյ եւ նորին սահմանացն. եւ անուանք Ե թագաւորացն են այսորիկ, Անատօլայն եւ որդին Շահսուարն, եւ Երկրորդ Անատօլայն եւ որդին Երկրորդ Շահսուարն, եւ որդին Ալի պէկն, զոր սպան թագաւորն. ի Գերմանիկէ Ճ ամ յիշխեցին, եւ Կիլիկիայ Հ ամ:

Եւ այսպէս յերկուս բաժանեցաւ թագաւորութիւն սորա, զԳերմանիկէ տուեալ Տուրդատլու պարոնայց, եւ զԿիլիկէ Խամատանցուն. այս Խամատանցին շինեաց զրերդն Ատա-

նայու եւ զկարմունջն առաջի դրան, եւ տարեալ զՄասյ բերդին եւ զպարփապին գուռն զմինն Ատանու բերդին գուռ արար, եւ զմիւնն կարմնձին: Եւ բազում շէնք շինեաց յԱտանայ, զոր յայժմ անյայտ են:

Եւ այսմ ամի նահատակեցին ի Սերաստիայ զխոճայ Խուպիճանն, եւ զԿոկճան, եւ ասաց ոտանաւոր ի վերայ նոցա Յովասափ Սերաստացին եւ այլ բազում ոտանաւորս:

ՈՇԽԱ. — Զայսմ ամի թագաւորն Սուլէման արար զութերորդ սէֆէրն ի վերայ Ղարայ-Պուղտանին, զի յառաջ խարաճ կուտայր թագաւորին եւ յայսմ ապստամբիլ կամեցաւ եւ խարաճին ճուղաս ետուր:

Եւ յայսմ ամի յետ ժողով արարին ծոազատիկ, եւ յունաց առաջնորդն տաճկացաւ, որ էր կեսարացի. վասն դաշին, զոր եղ սակս ելման լուսոյն:

Եւ յայսմ ամի յետ ժողով ամին Տեառն Յովհաննէսի նստի ի Սիս կաթողիկոս Զէյթունցի Տէր Սիմէոն ապրիլի է. օրն, Բ շաբաթի, ամս Զ.:

ՈՇԽԵ. — Յայսմ ամի յետ (ԻԱ.) ամին Տեառն Սարգսի նստի կաթողիկոս էջմիածին Տէր Գրիգոր, ամս Ե.:

ՈՇԽԵ. — Յայսմ ամի դարձեալ զնաց սուլթան Սուլէման ի վերայ շահ Թահմազին, ի թէվրուզ, եւ ոչ կարաց առնուլ զնա. էառ զՎան եւ պարսպեաց: Եւ առեալ զԱրճէշ, եւ զԽլաթ, զԹաղէշ, եւ զՄէրտին, եւ նորոգեաց զպարփապն Ուրհայու, եւ զնաց Բատամպօլ:

Եւ այսմ ամի եղեւ տղայժողով, եւ Մաղաքիայ վարդապետն Դերջնցին զնաց Ստամպօլ, եւ ասաց թէ զսիրտ թագաւորին կամիմ Համբուրել. զի զրեալ է թէ սիրտ թագաւորաց ի ձեռին Աստուծոյ են, զԱստուծոյ աշն կամիմ Համբուրել. քանզի զոր ինչ առնէ թագաւորն ձեռամբ Աստուծոյ է: Եւ թոյլ ետուն եւ Համբուրեաց. Եւ վերացոյց յիւր երկրէն, այսինքն ի Դերջնու եւ ի Բարերթու զտղայժողովն, աղաշելով զթագաւորն:

Եւ յայսմ ամի ի Թօխաթ նախանձեցաւ սատանայ ընդ քրիստոնեայսն եւ շարժեաց զմահմետականքն, որք յարուցին հալածանս ի վերայ քրիստոնէիցն Թօխաթու. Եւ քակեցին զէ. եկեղեցիքն ի միասին, եւ ի մեծի տրտմութեան թողին զաղգո հայոց:

ՈՇԽԶ. — Յայսմ ամի եղեւ շարժ յԱլպստան և ընկղմեցաւ կէսն, եւ Զէյթուն ի ներքեւ հողուն եւ լեռան մնաց, ի ներքոյ հողոյն ձայն աղաղակին մարդկանց կու զայր ի պատառուածէն, եւ մինչեւ Զ. ամիս դողաց: Եւ զի մարդիկքն յոյժ մեղօֆի Հետեալ էին, և չէին անսալ առաջնորդին խրեանց, այլ բստ կամաց իւրեանց զնացին, վասնորոյ պատժեցան յԱստուծոյ արդար դատաստանէն:

ՈՇԽԷ. — Յայսմ ամի Ալխաս իմիրզան, շահ Թահմազին եղբայրն, որ փախեաւ ի նմանէ, ընդ Տէմիր-զափին անցաւ ընդ շէրքզու

երկրէն, և ի Թաթարի երկրէն, և կն ի Կաֆայ, և նաև էտն յԲատամպօլ, եւ եղեւ ծառայ թագաւորին:

Եւ յայսմ ամի, յետ Զ. ամի Տեառն Սիմէռնի, նստի ի Սիս կաթողիկոս Տէր Ղազար Զէլինցին, որ է հօր եղբօր որդի Սիմէռն կաթողիկոսին, ամս Գ.:

ՈՇԽԸ = ԶՂԵ. — Յայսմ ամի յետ Ե. ամին Տէր Գրիգորի նստի կաթողիկոս էջմիածին Տէր Ստեփաննոս Սալմաստացին: Եւ յայսմ ամի իլախաց աշխարհն, յերկիրն Կամինիցու, ջուրն կանանչ վաղեաց, եւ շրային կենդանիքն ի ջրէն ի դուրս նետէին զինքիանս և մեռանէին. և եղեւ մահարաժամ ի Կամէնու քաղաքն եւ մեռաւ (Թի) անձինք:

ՈՇԽԸ = ԶՂՋ. — Յայսմ ամի, յետ Գ ամին կաթողիկոսութեան Ղազարու Զէլինցուն՝ զնաց վախճանեցաւ ի Ֆոնոս, և նստի կաթողիկոս ի Սիս Տէր Թորոս, ի փետրազարի Բ. օրն Գ. շարաթի:

ՈՇԾ = ԶՂԷ. — Յայսմ ամի Ալխասն, որ և կն եւ ծառայ եղեւ թագաւորին, Հանեալ տարաւ զհօնտքարն ի Թաւրէզ ի վերայ եղբօր իւրոյ, որ աւերեաց զթավլէզն. իսկ Տէրն Թաւրիզու շահ Թահմազն մինչ ետես զաւեր երկրին իւրում եկն եւ ինքն աւերեաց զինուս, զթասէն, զԱրդրում, զԴերջան, զԿեղի, զԲարերդ, զԵղընկէն, զՄպեր, և զայլ անթիւ վնաս արար:

ՈՇԾԱ. = ԶՂՅ. — Յայսմ ամի մահ եկն յաշխարհս: Եւ այսմ ամի արար թագաւորն դարձեալ զտէպայտողուն:

ՈՇԾԲ = ԶՂՅ. — Յայսմ ամի զարդեցին յԱրզրում քաղաքի զաղատորդիսն հօթանասուն հոգի ի մէջ զիշերի և մեծ աղէտ եղեւ:

Եւ յայսմ ամի սուլթան Սուլէման, յետ առնելոյ զերկոտասան սէֆէրն ի վերայ շահին, դարձաւ յըՍտամպօլ մեծաւ ուրախութեամբ և բաղում աւարաւ և զանձիւ:

ՈՇԾԳ = Ծ. — Եւ շահն յորժամ լուաւ զշուելն թագաւորին, դարձաւ և եկն ի յԱրձէշ, և շատ աւեր արար. զվանորայքն քակեաց, զմիարանքն սպանանեց, զթլաթ և զԱրծկէ էտո, զայդիքն կտրեցին և զՃարոնոյ արտորայքն այրեցին, զթասէնու երկիրն հրձի՛ արարին, ի Կառնոյ մինչեւ ի Սիս զքրիստոնեայսն զամէնն փախուցին, ոչ Հայ ասաց և ոչ թուրբ: Ի ձեռս սոցա անկեալքըն սրոյ ճարակ արարին. որ և ոմն ի բանաստեղծիցն ասաց ողը ի վերայ նոցա, որ է սկիզբն այս. «Յորժամ Ծ ամն լցաւ թվական Հայոց տօմարին, ազգ մի զզլպաշ կասեն շարժեցաւ նման վիշապին» եւ այն: Եւ յորժամ լուաւ սուլթան Սուլէման զվնասն շահին, զոր արար ընդ երկրին իւրոյ, առարեաց ի վերայ նորա զվէպիրն իւր՝ զԱհմատ փաշայն անթիւ զօրօք, Հաղարք Հաղարօք*, եւ շահն ոչ կարաց ընդ դէմ կալ, այլ փախչեալ զօղեալ ի լերինս և էլլի առարեաց մեղա զոչելով: Եւ իննորեաց զհաշտութիւն. և զվէպիրն Հաշտեցաւ եւ դարձաւ ըՍտամպօլ:

* Զեռ. Ծը. Թօք:

Եւ յայսմ ամի պարոնն Պուղտանու և յթւլահու՝ Ստեփան կոշեցեալն, բազում շարիս գործեաց ընդ ազգս հայոց, զի բաղկեդոնիս արասցէ: Խորհուրդ արաւ ընդ իշխանս իւր, և եմուտ ի հայոց եկեղեցին յաւուր տօնի վերափոխման Աստուածածնի. եւ ել ի խորանն, եւ լրութեամբ ձգեաց զձեռն ի սուրբ խորհուրդն, եւ էարկ ի յերկիր եւ արաւ կոխան յոտից իւրեանց. նոյնպէս եւ զսուրբ մեռնն եհեղ յերկիր. եւ զարդինս եւ զսրբութիւնս եկեղեցոյ կողոպտեաց. եւ զգրեանս այրեաց, եւ զբազում եկեղեցիս քակեաց, եւ բազում շարշառնօր շարշարէր զարշարէր, եւ այլ բազում շարիս զործեաց, զոր աւելորդ համարեցայ զրիւ, զի մի լիցի առիթ ձանձրութեան ընթերցասիրացդ:

ԱՇԾԴ = ԲԱ. — Յայսմ ամի յորժամ դարձաւ Սուլթան Սուլէման ի պատերազմէն, որ ընդ շահ Թահմադին, այրեաց զնախչուան և աւերեաց բազում գաւառս ի հայոց:

ԱՇԾԸՐ = ԲԵ. — Յայսմ ամի զթորոս կաթողիկոսն Սսայ ընկեցին յաթոռոյն, յետ Փ. ամի կաթողիկոսութեան: Եւ պատճառ անփառն նորին այս է. զի էրէց էր, եւ զինի մեռանելոյն կնոքն եղեւ եպիսկոպոս, եւ ունէր որդի անառակ մտեալ ի կարգ աշխարհի. եւ ամուսինն մեռաւ, եւ էտո կոյս աղջիկ, ինքն այրի զուով թէպէտ բազում անգամ խրատեցաւ ի հօրէն, սակայն ոչինչ տաշեաց ի նա խրատ հօրն. եւ վասնայնորիկ բարկացեալ մերձակայ եղեալ աթոռակալքն, որոց մինն էր Զէյթունցի Արիստաքէս վարդապետն, որք ընկեցին զնա, եւ եղին ի Սիս Կաթողիկոս զՏէր Խաչատուր Զորուկ կոչեցեալն, որ էր ի Սերաստիու նահանգացն: Եւ թորոս կաթողիկոսն զնաց ի Լեռներդն, եւ անդ եկաց մինչեւ ի վաղճան կհնաց իւրոց, եւ թաղեցաւ ի սուրբ Յովանէսայ եկեղեցոյն, որ ի Համբերդ, ի հարաւային յորմին տակն: Եւ յորժամ նորոգեցին զեւոնքերդին զեկեղեցին (ԲԺԲ.) թիյին, զգերեզման նորա ի ներս առին:

Յայսմ ամի ի մարտի ԻԱ. ագեւոր աստղ մի երեւցաւ յերկինու:

ԱՇԾԸԹ = ԲԳ. — Յայսմ ամի յորժամ ընկեցին զթորոսն յաթոռոյն, ձեռնադրեցին զՏէր Խաչատուր կաթողիկոսն, Զորուկ մակեռչեցեալն. Էր ոս ի Սերաստիոյ, այր խստակրօն եւ ճգնաւոր խարազնասղեաց, ի վերայ մերկ մարմնոյն մազեղէն ազանէր, եւ կանափեայ զօտով շրջէր. եւ միշտ հետեւակ զնայր ի ճանապարհու, եւ առաւել ճգնութենէն Զորուկ կոչեցաւ: Վասն սորա ասեն թէ զնաց ի Հռոմէլայ, յովիտ զերեզմանին Տեառն ներսէսի Ծնորհալոյն, եւ խնդրեաց տեսանել զնա մարմնաւոր աշօր, որ եւ ետես իսկ զնա կանգնեալ ի վերայ յաթոռոյն խաչն եւ զաւազան ի ձեռն, որ եւ օրհնեցաւ ի նմանէ: Ել անտի եւ զնաց, և յանցանիլն ընդ եփրատ, զձեռն ի ճէպն տարաւ, զի Գ. շահի տացէ վասն իւր եւ վասն Բ. սեաւզիսացն, որ ընդ նմայն էին: Եւ զի ունէր սովորութիւն երանելին, զի զոր ինչ

տային նմա բնաւին ոչ նայէր ի նա, արծաթ թէ ոսկի, այլ ի ճէպն ձգէր. եւ ի տալն նոյնպէս, վասնորոյ յանդէտս ել ի ձեռին Բ. ոսկի, ետ նաւազարին եւ եղեւ սովորութիւն, որ մինչեւ ցայսօր ժամանակի ի վարդապետաց զնոյն պահանջել ի պէրէճուկ եղեալ նաւազարքն:

Եւ յայսմ ամի բացին զնոր գուռն յԱմթայ:

Եւ յայսմ ամի արար Ղուկաս Կեղեցին զՀռոմայեցոցն տումարն, որ է սկիզբն՝ «Այս պատճէն Հռոմոց»:

ՈՇԿ = ՈՒ. — Յայսմ ամի արար Սուլթան Սուլէման աշխարհագիր:

ՈՇԿԲ = ՈՒԹ. — Եւ ըստ ոմանց այսմ ամի վաղճանեցաւ թորոս կաթողիկոս Սսացին:

ՈՇԿԵ = ՈՒԹԲ. — Յայսմ ամի մահ տարածեցաւ ընդ ամենայն երկիր եւ բազում տեղիք եղեն յանապատ ի մարդկանէ:

Եւ յայսմ ամի թորոս Թօխատեցին ասաց զՀէրիսային տաղն:

ՈՇԿԸ = ՈՒԹԵ. — Եւ յայսմ ամի ԺԵ. մայիսի, որ օր էր ուրբաթ, Հանդիսեցան միմեանց Սսայ Խաչատուր կաթողիկոսն եւ էջմիածնայ Միքայէլ կաթողիկոսն, եւ արարին բազում ուղղութիւն կարգաց. եւ առաքեցին ի Վէնէտիկ զԵղբնկացի Մելքոնեթ եպիսկոպոսն, վասն Հաստատութեան տպագրատանն Հայոց գրաց, որ եւ եղեւ իսկ. եւ սկիզբն Սաղմոս տպագրեցին եւ յետոյ բազում գրեանս:

ՈՇԶԶ = ՈՒՂԴ. — Յայսմ ամի շարժ եղեւ յԵղբնկայն յունիսի ԺԷ. սուրբ Լուսաւորչի Բ. շարաթի Գ. ժամն, յանկարծ դողումն եղեւ, բաղաքն առ Հասարակ բլաւ, ԺԵՌ այր եւ կին մեռան, ԵՌ մարդ այլ ի ներքոյ Հողոյն մնաց, զորս կիսամահ Հանեցին, ոմանք ապրեցան եւ ոմանք սախատ եղեն: Եւ կին մի ի ժամ շարժին կոշեաց զՍուրբ Նշանն ի յօդնութիւն, եւ յետ ԺԴ. աւոր Հանին զորդի նորա կենդանի ի ներքոյ Հողոյն: Եւ Ղուլ-օղլին ողբ ասաց ի վրայ նոցա:

ՈՇՂԲ = ՈՒՂԹ. — Յայսմ ամի քուրթն զլուխ քաշեց եւ եկն Եղբնկէն:

ՈՇՂԴ = ՈՒԽ. — Յայսմ ամի Քիղիր-օղլին էլաւ Զալալի՝ քուրդ ազգաւ:

ՈՇՂԴ = ՈՒԽԱ. — Յայսմ ամի Սերաստիոյ տաճիկըն ոխացան ընդ Հայոց, եւ առին զՍուրբոյ Լուսաւորչայ եկեղեցին:

Եւ ի սոյն թվին Իփրահիմ փաշայն աւերեաց զԱմիթ Հարկապահանջութեամբ:

ՈՇՂԲ = ՈՒԽԶ. — Եւ յայսմ ամի վաղճանեցաւ Տիրատուր կաթողիկոսն Սսայ, որ Հակառակ Աղարիայ կաթողիկոսին ձեռնաղրեցաւ. եւ ոչ ընդունեցին: Եւ թաղեցաւ ի Թօխաթ, ի սուրբ Ստեփանոսայ եկեղեցին, առաջի որան մատուրին սրբոյն Նիկողայոսի:

ՈՇՈՒ = ՈՒՄԴ. — Յայսմ ամի Առարել վարդապետն Դաւրիգեցի զնէ զսկիզբն պատմագրդին իւրոյ:

ՈՇՈՒՋ = ՈՒԿԴ. — Յայսմ ամի առաջինս Շահ-Արասն զսուրբ էջմիածնայ քարերն եւ զարրոյն Գրիգորի աջն Հանեալ յԵջմիածնէ տարաւ յԱսպահան:

Եւ ի սոյն ամին ի գիւղաբաղաքն յՌւաշ, մերձ ի Սերաստիայ, զսուրբ Փրկչայ եկեղեցին շինեցին:

ՈՌԺԸ = ՌԿԵ.— Յայսմ ամի յուլիսի ի, որ օր էր կիրակի, հարիւր ջայխայ մարդով ի լի Ռւսուս էկաւ ի Կաֆան, եւ արարին շատ աւեր, մինչեւ ի կէսօրն. եւ եթէ ոչ հասանէին զօրք թաթարին եւ փախուցանէին, գրեթէ զբոլոր քաղաքն ընաշինջ արարեալ էին:

Եւ յայսմ ամին եւս բազում մորեխք եկին ի Կաֆայն, որ զերեսս երկնի թուի թէ ծածկեցաւ, եւ լուսինն խաւարեցաւ:

Եւ յայսմ ամի Օքուզ Ահմէտ փաշայն եկն ի վերայ Երեւանայ, թ. ամիս եւ կէս նստաւ, չկարաց առնուլ, ջարդեցաւ իւ յետս դարձաւ:

Եւ յայսմ թվին Ռւսուսն կոխեաց զՏրապիզոն:

ՈՌԻԻԵ = ՌՀԲ.— Յայսմ ամի նստաւ Սուլթան Մուրատ թագաւորն ի սեպտեմբերի Ա.: Եւ ի սոյն թվին Ապաղայ փաշայն, որ նստէր յԱրդրում քաղաքի, եկաւ յԱրդրումայ եւ գնաց մինչեւ յԱնկուրիայ, եւ շատ ենկիշէրի ջարդեաց, զանազան տանչանօր, վրէժ խընդիր լինելով արեան Սուլթան Օսման թագաւորին. եւ դարձեալ եկն յԱրդրում:

Եւ ի սոյն թվին դարձեալ մանշ ժողովողն ել, եւ զտուլպէնկն ի զլխոց քրիստոնէին վերացուցին:

ՈՌԻԻԷ = ՌՀԴ.— Յայսմ ամի հարիւր եւ քառասուն դայեխս ըմուս եկն ի վերայ Տրապիզոնայ, եւ զներքին բերդն էառ, ապրիլի իդ., յաւոր կիրակէի, եւ եկաց Դ. օր, սակայն (Ռ. եւ ԵՃ.) ըմուս ջարդեցին ի նոցանէ:

ՈՌԻԻԾ = ՌՀԵ.— Յայսմ ամի Հաֆիզ Ահմատ փաշայն Գ. Ճ. Ռ. մարդով եկն ի վերայ Բաղտատայ, ոչ կարաց առնուլ. հեծեն ջարդեցաւ իւ յետս դարձաւ, եւ այսմ ամին օսմանցին էրիս սոկիս խարաճ էառ ի հայոց:

ՈՌԻՔ = ՌՀԹ.— Յայսմ ամի եղեւ սկիզբն հակառակութեան իլովացոց ժողովրդին, ընդ եպիսկոպոսին իւրեանց, եւ այն եղեւ պատճառ իլով քաղաքի փափաղաւանութեան, թէպէտ ի (ՌՃԱ) թվին հաշտեցան ներկայութեամբ Փիլիպոս կաթողիկոսին, սակայն, նոյն ֆրանկութիւնն արմատացաւ մինչեւ ցայսօր ժամանակի ի միջի նոցա:

ՈՌԻԴ = ՌԶ.— Յայսմ ամի կեսարացի Գրիգոր վարդապետն շինեաց զԹումարդայու կարմունճն՝ երկուտասան աշեայ, զոր բացի հացէն (իդՌ.) եռեալ գնաց, եւ ժԱ. ամօք հազիւ թէ ի զլուխ եհան:

ՈՌԻԵ = ՌԶԲ.— Յայսմ ամի յունվարի ԺԳ., յաւոր տնօրէնութեան Տեառն, Մովսէս կաթողիկոսի աշակերտ զՓիլիպոս վարդապետն օրհնեցին կաթողիկոս սրբոյ էջմիածնի: Եւ յայսմ ամի ի դեկտեմբերի ամսոյն սուրբ Յակոբայ քարեկենդանին օրն օրհնեցին ի Սիս զՏէր Սիմէոն վարդապետն կաթողիկոս: Սա կալաւ զարուն ամս ի. յառաջ եւ յետոյ, զի ի (ՌՂԳ) հրաժարեցաւ, եւ յետ Դ. ամին դարձեալ Ե. ամ վարեաց զիշխանութիւնն: Եւ ի սոյն ամի յօդուտոսի ամսոյն սուլթան Մուրատն կարի սաստիկ եասախս արար պեղծ թութունին, եւ յիւր տէրութեան աշխարհին դաւախանայսն խափանեաց:

ՌՈՒԹ = ՌԶԶ.— Յայսմ ամի Օսխորտու աղբիւրն վերակացութեամբ Բաղիշեցի մահտասի Սիմաւոնին ի գիւղն իջաւ:

ՌՈՒԴ = ՌՂԱ. — Եւ այսմ ամի վաղճանեցաւ Դրիգոր վարդապետն Կհոարացին, որ զթումարզու կարմունճն շինաց, և թաղեցաւ ի Ղալաթիայ, ի Հարաւալին կողմն եկեղեցոյն, չանացողութեամբ Սսացի Շահին շէլէպուն, որ յայնմ ժամանակի էր այր երեւելի ի դուռն արքունի եւ ծանօթ մեծամեծաց: Եւ այս Շահին շէլէպին սսացի գոլով, շատ երախտիք արար Սսայ քաղաքին ի կողմանէ թաղաւրական իրաւանց եւ հարկաց: Եւ շինեաց ի Սիս պանդոկս եւ կարմունճս ի վերայ ճանապարհի, և յանցս գետոց: Իսկ սսացիք, նախանձեալ ընդ փառաց նորա, ուխտ եղին ընդ միմեանս շանցանել ընդ կարմունճն Շահանին, որ ի միջոյ երկուց լերանց շինեալ էր ի վերայ գետոյն, մերձ կամրերզու, և մինչեւ ցայսօր ժամանակի թողեալ զկարմունճն ընդ ջուրն անցանել: Եւ եղեւ այս սովորութիւն ի մէջ սսացոց, որ մինչ բացասել կամին զիրէ իմերէ, ասեն. «կէշմէյէլիմ Շահանըն քօփրուարնտէն»: Եւ գետն անպակաս տանէր երբեմն մարդ եւ երբեմն գրաստ: Եւ նոքա լաւ համարեն զկորուստ ընշից եւ զանձանց քան յանցանել զաւանդութիւնս նախնեացն:

ՌՈՒՋ = ՌՂԲ.— Յայսմ ամի ի մայիսի և. եղեւ շարժ ահաւին յԱնթասի քաղաքի:

ՌՈՒԾ = ՌՃ.— Յայսմ ամի Փիլիպոս կաթողիկոսն ի Սր. էջմիածնայ գնաց Երուսաղէմ, բայց ամ մի բոլոր ի քաղաքսն Հոռոմստանաց շրջեցաւ, և ի մտանել (ՌՃԱ) ապա եմուտ Երուսաղէմ, Բժ. ան վարդապետօք և և. միաբանօք: Զսորը Յակորայ մէջն գոյնզդրոյն քարամբք և մտախինլերով սալեաց, և զաւագ բեմն բարձրացոյց զի ցած էր յառաջագոյն:

Եւ յայսմ ամի վաղճանեցաւ Սիմէոն կաթողիկոսն ՀԱ ամաց: Սա էր ի Սեբաստիոյ ի Սալշուկ դիւղէն: Եւ վախճան սորին եղեւ ի Սիս, յաւուր աւագ ուրբաթի, և եղաւ հաւասար Յովաննէս կաթողիկոսին, ի զաւիթն սրբոյ աթոռոյն, որ ի վերայ զերեզմանաց նոցա նկարեալ միթր և զաւագան: Սա կալեալ զաթոռն ամս ԺԵ, և յետ Ե. այլ Հրաժարեալ: Սա եղ յաթոռն Սսայ ՀԲ. զիրք յիշատակ, և Գ. սիկիհ, և ականակուռ սաղաւրտու մի: Եւ ականակուռ թագն կառկառցի Յակոր վարդապետին երեր ի Հալսայ. և այլ մանր զրիանս և Աստուածաշունչ մի, և Սաղմոս. ամենեքին յիշատակ եթող զկնի իւր, որ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի:

Եւ յայսմ ամի Սարգիս վարդապետ պատրիարք Կոստանդնուպոլսի ուրացաւ:

ՀԲՆԶ = ՌՃԳ.— Յայսմ ամի ի Հոկտեմբերի Բ. ի Դաւթայ թւնեցոյն տօնին վաղճանեցաւ Սեբաստացի ներսէս կաթողիկոսն Սսայ, և թաղեցաւ ի Սեբաստիայ:

ՌՈՒԾ = ՌՃԴ.— Յայսմ ամի ի մարտի ԷԵ. յաղուշացից Հինգերորդ կիրակին վաղճանեցաւ տէր Փիլիպոս կաթողիկոսն սր. էջմիածնայ, և տարեալ թաղեցին ի Սբրոյն Հոխիսիմէ եկեղեցին: Եւ նոյն ա-

մին յապրիլի Ը. օր Սաղկաղարդին, զջուղայեցի Յակոբ վարդապետն օծեցին կաթողիկոս սրբոյ Էջմիածնի:

ԻՌԱԾԻ = ԽՃԵ. — Յայսմ ամի զԵրեանցի հայերն հանեցին ի Սպահանայ և յիզր քաղաքի բնակեցուցին հրամանաւ երկրորդ Շահ Արասին:

Եւ ի սոյն թվին աղօն քուրթաց նահատակեցին զայր ուն քրիստոնեայ Աւետիս անուն, հայ ազգաւ, յաշխարհէն Մարաց, ի բերդն որ կոչի Փիղան. և Քրիստոս փառաւորեաց զնա երկնային լուսովն:

ԻՌԱԾԻ = ԽՃԶ. — Եւ այսմ ամի ի վետր[ուարի] իէ վաղճանեցաւ Զուղայեցի Սիմոն վարդապետն ի Թօխաթ քաղաքի և անդ թաղեցաւ: Սակարի վարժ էր քերականութեան արուեստին և հանճարոյ յարտաքնոց զրոց, և քաջաքան հակաճառող ընդդէմ ամենից ազգաց:

ԻՌԱԿԻ = ԽՃԺԴԻ. — Աստանօր զկայ առին վիստասանութիւնք Առաքել վարդապետին Թաւրէղացւոյ, որ ունի զպատմութիւն վատսուն ամաց:

ԻՌԱՀԱՅ = ԽՃԺԲԻ. — Յայսմ ամի սաստիկ մահ եղն յԱնթափ, տեհաց ամիսս Ե., և մեռան ոչիք կը: Եւ ի Բերդայ ի մի օր Խ-էն մին պակաս մեռաւ ի քրիստոնէից և ի թուրքաց: Վասնորոյ համարօղքն որ կային ի զերեզմանատանց հրամանաւ մեծամեծաց քաղաքին, որ ամենայն երեկոյին ծանուցանէին զթիւ մեռելոցն, մինչ տեսին զի ի հազարէն մին թիւ պակաս մնաց, ըմբռնեցին զմի ի շանց փողոցաց և կախեցին ի զուռն քաղաքին, զի թիւ հազարին լնանիցի: Եւ յայնմ օրէ սկսաւ մահն նուազիլ, որ տեհաց ամիսս Զ., որ և թիւ մեռնողացն ձ՛՛՛ սակաւ ինչ աւելի: Եզրեթէ ի քաղաքս ծովեզերաց ոչ ոք մնաց որ ոչ եմուտ ի նմամահն, սկսեալ յԵզիստոսէ մինչև ի Կոստանդնուպոլիս:

ԻՌԱՀԵ = ԽՃԻԲ. — Յայսմ ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս սրբազն Խաչատուր կաթողիկոսն Սսայ զկնի Ժէ. ամի կաթողիկոսութեան, և յաշորդէ Տէր Սահակ:

ԻՉԶ = ԽՃԽէ. — Յայսմ ամի յԱմթեցի Մինաս վարդապետն շարադրեաց ի միում տփի զկարգս թագաւորաց հայոց և յունաց, և յանցք աշխարհին Հայոց:

ԻՉՀԷ = ԽՃՄԴԻ. — Յայսմ ամի ի գեկտ. ԺԸ օրն Պ. շարաթի, օծեցին զշաճընցի Յովաննէսն կաթողիկոս Սսայ:

ԻՉՋԻԴ = ԽՃՀԱՅ. — Յայսմ ամի նորողեցաւ սր. Աստուածածնայ եկեղեցին յԱնթապու Ե. խորան, որ յառաջ վիմափոր այր մի էր նսեմ և խաւար:

ԻՉՀԵՅ = ԽՃՂԲ. — Յայսմ ամի ի Հալէսպ և ի շրջակայ քաղաքացն, ի Քիլիս, յԱղազ, և յԱնթապ, և ի Պէրէճուկ, հանդերձ զեղորէիւրն, եղի սով և մահ միասին. զի ի Բերդայ Խ. մեռանէր ի միում աւուր, և յԱնդապ Դճ, ի թուրքաց և ի քրիստոնէից: Եւ հացին լիտրն որ ունի զծանրութիւն էճ. և ի. տրամից, Ժէ. փարայ ծախէին:

ԻՉԿԶ = ԽՃԺԴԻ. — Յայսմ ամի յերկիրն Հզուաց սպանեցին կտրատելով զԵրբարհամ վարդապետն սառաջնորդ սրբոյն Կոնոնոսի վանիցն:

ԻՉԿԲ = ԽՃԶԶ. — Եւ յայսմ ամի ի Բաղէշ սպանեցին զԲաղիշեցի Աւետիք վարդապետն:

Н. ПОГАРЯН

(Иерусалим)

ХРОНОГРАФИЯ

Р е з ю м е

Рукопись № 3701 Иерусалимского армянского патриархата представляет собой краткую хронографию, составленную в XVIII веке. Ее начальная часть похожа на хронографию Самуела Анечи, однако в дальнейшем отличается от нее.

Хронография содержит сведения о важных событиях, которые не упоминаются в других источниках.

В статье приводятся отдельные выдержки из этого источника, касающиеся важных событий. Полностью он будет опубликован впоследствии.

N. POGHARIAN

(Jérusalem)

UNE CHRONIQUE

(Fragments choisis)

Le manuscrit 3701 du Patriarcat arménien de Jérusalem est une courte chronique rédigée au XVIIIe siècle. Le commencement rappelle la Chronique de Samuel Anétsi, dont elle diffère dans la suite.

Cette chronique fournit des renseignements importants que d'autres sources ne mentionnent pas et que l'auteur rapporte en réservant la publication complète à une autre occasion.